

Tweede Kamer, Nationaal Agentschap voor Disruptieve Innovatie (NADI)

VERSLAG VAN EEN COMMISSIEDEBAT

Concept

De vaste commissie voor Economische Zaken heeft op 6 oktober 2026 overleg gevoerd met mevrouw Herbert, minister van Economische Zaken en Klimaat, over:

- **de brief van de minister van Economische Zaken en Klimaat d.d. 15 september 2026 inzake septemberbrief Taskforce Toekomstige Welvaart en Vestigingsklimaat (36630, nr. 27).**

Van dit overleg brengt de commissie bijgaand geredigeerd woordelijk verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie voor Economische Zaken,
Van Eijk

De griffier van de vaste commissie voor Economische Zaken,
Reinders

Voorzitter: Van Eijk
Griffier: Bouwmeester

Aanwezig zijn negen leden der Kamer, te weten: Van den Berg, Bühler, Dassen, Van Eijk, Van der Lee, Martens-America, Oualhadj, Schenk en Vermeer,

en mevrouw Herbert, minister van Economische Zaken en Klimaat.

Aanvang 18.00 uur.

De voorzitter:

Goedenavond, allemaal. Welkom bij de vaste commissie voor Economische Zaken. Aan de orde is het commissiedebat over het Nationaal Agentschap voor Disruptieve Innovatie. Hartelijk welkom aan de minister van Economische Zaken en Klimaat, mevrouw Herbert, en haar ondersteuning. Welkom aan de leden. De spreektijd is vastgesteld op vier minuten. Ik stel drie interrupties in tweeën voor in de eerste termijn.

De heer Dassen heeft een verzoek.

De heer Dassen (Volt):

Zeker, voorzitter. Ik zou graag aan de collega's willen vragen of ik wellicht voor mijn beurt mag spreken. Ik ben ook bezig met de Defensiebegroting. Ik heb maar een hele korte inbreng, die nog geen minuut zal duren, denk ik. Ik vind het belangrijk om hier wel iets te vragen aan de minister, omdat we hier veel mee bezig zijn geweest.

De voorzitter:

Ik zie instemmend geknik. Dan stel ik voor dat we met de heer Dassen beginnen voor

zijn inbreng in eerste termijn namens de fractie van Volt.

De heer **Dassen** (Volt):

Met zeer veel dank aan de collega's.

We zijn ontzettend blij dat we dit debat voeren en dat de minister hier actief mee aan de slag is. Het is, denk ik, ontzettend belangrijk dat we voor onze economische toekomst ervoor zorgen dat we investeren in de toekomstige technologieën, waarvan we nu nog niet eens weten hoe die eruit gaan zien. Ik ben blij dat het relatief vlot tot stand lijkt te komen. Het is goed dat het kabinet met het oprichten van het NADI inzet op een bewezen concept, namelijk het uitschrijven van innovatieve competities om in een vroege fase technologieën en goede ideeën te stimuleren. Als kenniseconomie is ons land daar namelijk uitzonderlijk goed voor gepositioneerd, dus het is ontzettend fijn dat we daar gebruik van gaan maken.

Mijn complimenten weerhouden mij er niet van om ook nog een vraag te stellen, want volgens mij kan er zeker nog veel beter. Momenteel wordt er voor 2027 10 miljoen gereserveerd, oplopend tot 75 miljoen in 2029. Aangezien er in samenwerking met het Duitse SPRIND al 40 miljoen is gecommitteerd voor de ontwikkeling van energiezuinige chips, lijkt het mij goed als er een groter budget komt. We hebben namelijk geen tijd om te wachten tot er weer geld beschikbaar komt. Het is cruciaal dat we nu gaan investeren, omdat we aan de ervaringen van SPRIND zien dat het best wel een lange tijd gaat duren voordat deze innovaties zich daadwerkelijk uitbetalen. Wat mij betreft zouden we dus eerder moeten investeren. Mijn vraag aan de minister is dan ook of zij bereid is om te kijken of we met een kasschuif geld naar voren kunnen halen om ervoor te zorgen dat we nu al in het NADI gaan investeren.

Daarnaast ben ik benieuwd hoe het NADI past in het brede investeringslandschap met betrekking tot het Nationaal Groeifonds en de nationale investeringsinstelling. Laten we elkaar niet in de weg gaan zitten, maar versterken. Ik hoop dat we daar kritisch naar blijven kijken, om dat op een zorgvuldige en goede manier te doen.

Dank u wel, voorzitter.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Dan gaan we naar de heer Schenk, die zijn inbreng zal doen namens de fractie van Forum voor Democratie.

De heer **Schenk** (FVD):

Hartelijk dank, mevrouw de voorzitter. Het Nationaal Agentschap voor Disruptieve Innovatie, het NADI, moet Nederlandse uitvindingen die de wereld fundamenteel kunnen veranderen, helpen om tot volle bloei te komen. Nederland heeft op dat vlak een roemruchtige geschiedenis. Wij denken aan de atlas, de telescoop, de microscoop, de cassette, de cd, de dvd, bluetooth en wifi. De omschakeling van uitvinding naar algemene ingang kan inderdaad lastig zijn, zo bewijst het voorbeeld van de onderzeeër. Al in de jaren twintig van de zeventiende eeuw bouwde de Alkmaarse Cornelis Drebbel drie volledig functionerende onderzeeërs, maar zijn opdrachtgever, de Engelse admiraliteit, zag er niets in. Het zou dan ook tot 1864 duren, eer voor het eerst een onderzeeër met succes militair werd ingezet.

In Drebbels geval gingen er twee dingen mis. Voor het eerste probleem, de omslag van prototype naar inzet, lijkt het NADI uitkomst te bieden. Rond het tweede probleem hebben wij meer zorgen. Drebbel werkte niet voor onze eigen Staatse vloot, maar voor de Royal Navy. Wij lezen in de stukken dat ook het werk van het NADI een duidelijk internationaal karakter zal dragen, waarbij het de bedoeling is om talent uit het buitenland te halen. Daarbij zal Engels de voertaal zijn. Dat lijkt FVD een slecht idee. Nederland is geen economische zone, geen team, zoals de premier graag roept; Nederland is een land met een volk en een taal. Het verdient instituties die dat versterken in plaats van afbreken. Het is hoe dan ook een gotspe om te denken dat een volk als het Nederlandse, dat zo veel heeft bereikt en zo veel slims en moois heeft gebouwd, talent uit het buitenland nodig heeft om innovaties naar de markt te brengen. Zelfs als we buitenlandse krachten willen inzetten, zouden we moeten eisen dat deze Nederlands leren, zoals elk zelfrespecterend land van nieuwkomers eist dat ze de taal leren.

Wat ons ook geen goed idee lijkt, is dat het NADI zich in de kern lijkt te richten op de vier domeinen die in het rapport van Wennink worden aangemerkt als sectoren van de toekomst, en die het kabinet daarom een soort van quasiheilig heeft verklaard. Het is Forum voor Democratie nog steeds niet duidelijk waarom specifiek voor die vier domeinen is gekozen en bijvoorbeeld niet voor agrifood of watermanagement. Wij zien dan ook geen noodzaak om ons economisch beleid volledig op deze vier domeinen te richten. Elke disruptieve innovatie die het waard lijkt en ons land verder kan brengen, zou wat ons betreft door het NADI op weg geholpen moeten worden. Maar welke innovaties zullen het waard lijken voor het NADI? Wij begrijpen goed dat onafhankelijkheid bij een agentschap als deze hoog in het vaandel moet staan. Van meer bureaucratie zal ook het NADI niet wendbaarder worden. Maar het roept ook de vraag op wie toezicht houdt. Hoe garanderen we dat uitvindingen die het agentschap ondersteunt, het daadwerkelijk waard zijn? Wat zijn de kaders waarbinnen we de effectiviteit straks gaan beoordelen?

Mevrouw **Martens-America** (VVD):

Ik ken Forum als een partij die sinds kort heeft besloten om naar de Economische Zakendebatten te komen, dus dank voor dit nieuwe geluid. Ik ken Forum ook als een partij die er de afgelopen tijd veel op heeft gehamerd dat de overheid zich niet zou moeten bemoeien met de richting van het bedrijfsleven, waar de heer Schenk zijn eigen bijdrage mee begon. Tegelijkertijd kiezen we er nu voor om het NADI op afstand te zetten van diezelfde overheid en heeft u weer vraagtekens bij hoe we controle houden op de uitvoering van het NADI. Wat wil Forum nou precies? Dat het bedrijfsleven bepaalt? Of dat de overheid bepaalt? Dit is een oprechte vraag, want het is ergens natuurlijk of-of.

De heer **Schenk** (FVD):

Dank voor de vraag. In principe vinden wij echt dat dit soort dingen bij het bedrijfsleven moeten liggen. Wij ergeren ons — laat ik het voorzichtig zeggen — vaak aan hoezeer de overheid steeds meer aan het roer zit op dat vlak. Daarom vinden wij het eigenlijk onbegrijpelijk dat er nu toch een beetje vanuit het kabinet gestuurd wordt op de vier economische domeinen waar ik het net over had. In algemene zin moet het bij het bedrijfsleven liggen, zeker. Alleen, wij zien ook dat de overheid op een bepaalde manier toch nog ergens iets van invloed heeft, bijvoorbeeld als het gaat om bepaalde eisen in het kader van klimaat en diversiteit, waar het bedrijfsleven niet volledig vrij spel in heeft.

Ik had daar nog wat vragen over. Die zal ik straks nog stellen.

De **voorzitter**:

Mevrouw Martens, in tweede instantie.

Mevrouw **Martens-America** (VVD):

Ik ben het daar grotendeels mee eens, maar het is toch nog niet helemaal een antwoord op mijn vraag. De heer Schenk begon er terecht mee dat dit op afstand zou moeten staan van de politiek of in ieder geval van beleidsmakers. In dezelfde zin werd gezegd: als wij hun de ruimte en de vrijheid geven om ons belastinggeld uit te geven, hoe controleren we dat dan? Dan verwijst je toch indirect terug naar een functie van controle vanuit de overheid? Hoe ziet de heer Schenk die controlefunctie dan? U wilt niet de overheid, maar u wilt ook geen volledige vrijheid voor het NADI.

De heer **Schenk** (FVD):

Wij zouden het enorm zonde vinden als wij het NADI zijn gang laat gaan en dat vervolgens blijkt dat bepaalde innovatie, bepaalde processen en bepaalde producten niet van de grond zijn gekomen omdat het NADI bijvoorbeeld ineens zelf heeft besloten dat 50% van de werknemers in een bepaalde start-up van allochtone achtergrond moet zijn. Dat zouden wij een slecht idee vinden. We willen wel dat we als overheid, nu we dit zo in gang zetten, de randvoorwaarde moeten creëren dat innovatie in de breedste zin van het woord een kans krijgt en dat het brede mkb wellicht de mogelijkheid krijgt om daar de vruchten van te plukken. Laten we de randvoorwaarden nu, nu we als overheid nog aan zet zijn, richting geven en dat goed doen, zodat het bedrijfsleven straks aan zet is en er mooie dingen van de grond kunnen komen. Volgens mij zijn wij het voor het grootste deel met elkaar eens.

De **voorzitter**:

Mevrouw Martens-America voor haar tweede interruptie.

Mevrouw **Martens-America** (VVD):

We zijn het helemaal niet met elkaar eens. Als je beleid is dat het op afstand van de overheid moet staan, denk ik dat je dat in de meest zuivere vorm zou moeten doen. De mensen die het NADI gaan leiden, horen bij de beste founders die Nederland heeft voortgebracht, van eigen geld. Dat zijn de meest innovatieve bedrijven. Mijn fractie is ontzettend blij dat we ervoor hebben gekozen om dit ver buiten ambtelijk Den Haag te plaatsen. Tegelijkertijd wil de heer Schenk wel weer invloed uitoefenen op de randvoorwaarden. Dat wil hij doen volgens de randvoorwaarden die voor Forum voor Democratie ideaal zijn. Volgens mij worden wij nu juist geconfronteerd met het feit dat het bedrijfsleven ons inhaalt. Het zou toch heel mooi zijn dat als we allebei vinden dat het op afstand moet staan, we dat in de volledige breedte doen en ons er niet mee bemoeien. Zou dat dan niet het beste zijn? Ter aanvulling: is de heer Schenk het met mij eens dat de grootste innovaties ter wereld — neem bijvoorbeeld bluetooth — zijn ontstaan omdat we helemaal vrij hebben gelaten waar onderzoek naar werd gedaan en wie daarbij werden betrokken? Dat is toch juist wat vrij onderzoek zou moeten zijn?

De heer **Schenk** (FVD):

Ik denk nog steeds dat we het eens zijn. Bluetooth is een heel mooi voorbeeld van een situatie waarin het bedrijfsleven als het ware zelf iets van de grond laat komen. Dat was baanbrekend, disruptief en liet de hele bestaande markt tot de vergetelheid behoren.

Maar wij vinden wel dat als we publiek geld inzetten om privaat kapitaal van de grond te krijgen, wat we nu gaan doen, we niet hoeven te accepteren dat het NADI straks klimaat- en diversiteitseisen gaat opleggen aan bedrijven. Dat vinden wij verkeerd. Dat zijn volgens mij niet alleen de randvoorwaarden die FVD wil. De randvoorwaarde waar ik eigenlijk om vraag, is volledige vrijheid. Het is niet een eis als: je moet hieraan voldoen, je moet daaraan voldoen en je personeelsbestand moet voor zoveel procent uit dit soort mensen bestaan. Dat vinden wij verkeerd. We willen volledige vrijheid, ook in de randvoorwaarden, een niet allerlei eisen in het kader van diversiteit en het klimaat, die we steeds meer zien in de huidige tijd.

De **voorzitter**:

U vervolgt uw inbreng.

De heer **Schenk** (FVD):

Wanneer evalueren we of het NADI daadwerkelijk een nuttige besteding van overheidsgeld is geweest? Hoe kunnen we ingrijpen wanneer het NADI onverhoopt niet naar behoren functioneert? Het zou zomaar kunnen, wat ik net ook in mijn antwoorden op de interrupties aangaf. Het zou goed zijn om hiervoor een duidelijk mechanisme te hebben, zonder dat de politiek zich met de alledaagse praktijk van het agentschap gaat bemoeien, zeg ik nadrukkelijk richting mevrouw Martens-America.

Het vrijwaren van het nieuwe agentschap van het moderne consensusdenken en het bevorderen van vrijdenken zijn wat ons betreft cruciaal. Het is voor ons hoe dan ook uit den boze dat het NADI bijvoorbeeld klimaat- en diversiteitseisen — ik noemde ze net al even — zou gaan opleggen aan mogelijk interessante innovaties. Graag een reactie van de minister.

Tot slot. Een belangrijk deel van het tot bloei laten komen van disruptieve innovatie gaat om het loskrijgen van investeringen, ondanks een verhoogd risico om de onzekere laatste fase van de implementatie te overbruggen. Zou hierbij geen gebruik gemaakt kunnen worden van privaat kapitaal?

Ik zie een vraag, dus ik zet hier een punt.

Mevrouw **Oualhadj** (D66):

Ik probeerde het interruptiedebatje van net te begrijpen, maar ik kom er toch nog niet helemaal uit. Nu ik de bijdrage van FVD heb gehoord, snap ik het nog steeds niet helemaal, denk ik. Aan de ene kant hoor ik dat het op afstand moet van de politiek, maar aan de andere kant vraagt FVD nadrukkelijk om het NADI niet in bepaalde sectoren toe te laten passen. Ik snap gewoon nog steeds niet helemaal hoe deze twee dingen samengaan, zeg ik in aanvulling op de vragen van collega Martens-America. Misschien kan de heer Schenk dat aan mij uitleggen.

De heer **Schenk** (FVD):

Terwijl mevrouw Oualhadj deze vraag stelt, denk ik: heb ik misschien een voorbeeld van een ander domein waarin zoiets gebeurt? Het voorbeeld dat mij te binnen schiet, is de pensioenwereld. In principe gaan pensioenfondsen over hun eigen beleggingen en hun eigen prioriteiten. Daar hebben wij als politiek eigenlijk niets over te zeggen. Daar heeft de minister in principe zelfs niets over te zeggen. Maar wij vinden het bijvoorbeeld bijzonder onwenselijk dat pensioenfondsen investeren in de energietransitie en allerlei

dingen die wij een beetje als klimaatgekte zien; D66 kijkt daar anders naar. Dat vinden wij verkeerd, omdat wij denken dat we het rendement niet tot zijn volle wasdom laten komen. Ik hoop dat ik daarmee een soort voorbeeld schets. Wij zijn er heel erg voor dat innovatie van de grond komt. Het NADI kan daar echt een hele goede oplossing voor zijn. We zijn ook voorzichtig positief; ik hoop wel dat ik dat beeld afgeef. Alleen, wij hopen niet dat het NADI straks bepaalde innovaties niet van de grond laat komen doordat er bepaalde eisen gesteld worden waarvan wij denken: dat is niet goed, want daarmee wordt het bedrijfsleven juist geremd. Daarom stel ik deze vraag op dit moment.

De voorzitter:

Mevrouw Oualhadj, in tweede instantie.

Mevrouw **Oualhadj** (D66):

Laten we die eisen dan ook niet stellen. Dat is eigenlijk de vraag aan de heer Schenk. Ik hoor het antwoord aan. Dat sluit de heer Schenk af met: als we eisen stellen. Maar laten we die eisen dan niet stellen.

De heer Schenk (FVD):

Laten wij de eis stellen dat we een manier vinden waarin er zo breed mogelijk innovatie mogelijk wordt gemaakt. Onder de streep zijn we het dus met elkaar eens, maar niet over de manier waarop. Mogelijk komen we daar straks, als ik wellicht nog wat interrupties bij D66 plaats, nog verder in; dat zou toch mooi zijn! Over consensusdenken gesproken ...

De voorzitter:

U rondt uw inbreng af.

De heer Schenk (FVD):

Ja, voorzitter. Zou het NADI niet kunnen samenwerken met een soort startersbeurs? Er zijn in het verleden vaker pogingen geweest om een beurs op te richten voor beginnende bedrijven. Die hebben het vervolgens niet gehaald. Dat paste in het algemene gebrek aan de infrastructuur voor start-ups. Dat is het gat waar het NADI nu deels in stapt. Wellicht maakt het dichtgroeien van dit gat een startersbeurs ook meer levensvatbaar. Zo kan de gewone Nederlander bijdragen aan en profiteren van de eigengemaakte economie van de toekomst, de economie van morgen. Voor de historicus is de cirkel dan ook weer rond. Immers, de beurs was ooit ook een disruptieve innovatie die van de grond kwam in ons mooie polderland.

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan gaan we verder met mevrouw Oualhadj, die haar inbreng zal doen namens de fractie van D66.

Mevrouw **Oualhadj** (D66):

Voorzitter, dank. Ook ik zal beginnen met een historisch voorbeeld. Ruim 80 jaar geleden legde een jonge arts in Kampen zich er niet bij neer dat mensen zonder goedwerkende nieren kwamen te overlijden. Daarom experimenteerde Willem Kolff door tot lukte wat niemand meer voor mogelijk hield op dat moment. Hij vond namelijk de kunstnier uit. Sindsdien heeft zijn uitvinding miljoenen levens gered. Die houding,

namelijk grote doelen stellen, risico's nemen en doorzetten, is nodig voor innovatie en loopt als een rode draad door onze Nederlandse economie.

Voorzitter. Juist die risiconemende houding hebben we de afgelopen jaren te weinig gezien bij de overheid, terwijl die cruciaal is voor innovatie en ons toekomstig verdienvermogen. Daarom ben ik ook trots dat NADI er komt en dat het sterk uit de startblokken is gekomen. Tegelijkertijd is NADI een type organisatie dat we in Nederland nog niet zo goed kennen. Dat vraagt dus ook om een andere manier van denken en handelen dan we hier in de Kamer misschien wel gewend zijn. Bij enkele van die elementen wil ik vandaag even stilstaan.

Voorzitter. In de septemberbrief lees ik dat het NADI competitie tussen R&D-teams gaat organiseren. Dat kan een goed instrument zijn, maar doorbraken kunnen ook ontstaan door één team gericht aan één programma te laten werken. Kan de minister bevestigen dat ook die werkwijze onderdeel wordt van het NADI en niet alleen de competitievorm?

Ook de overheid heeft een rol om ervoor te zorgen dat de waarde van innovaties hier daadwerkelijk landt. Als landen buiten Europa straks de eerste afnemers van NADI-uitvindingen zijn, doen we misschien iets niet goed. Heeft de minister de rol van de overheid als launching customer al verder uitgewerkt? Wat betekent dit voor onze huidige aanbestedingsregels? Welke aanpassingen zijn ervoor nodig?

Dan de financiering. Daarover volgt volgens de septemberbrief die we hebben ontvangen, nog een aparte brief, die we uiteraard zullen afwachten. Met deze eerste gereserveerde 500 miljoen zetten we een mooie stap. Het zou toch goed zijn als we ook nadenken over hoe we de langetermijnfinanciering borgen. Daarom is mijn vraag aan de minister of zij bereid is zich ervoor in te spannen om naast de reeds beschikbare middelen voor het NADI aanvullende financiële bijdragen van andere departementen te organiseren, in het bijzonder wanneer het NADI met expertise bijdraagt aan bijvoorbeeld een beleidsmatige opgave die onder de verantwoordelijkheid valt van een specifiek departement. Dit vraag ik ook in het kader van de nog op te richten defensieautoriteit, die binnen spoor twee aan dualuse-innovaties gaat werken. Kan de minister in de aangekondigde brief ook opties meenemen voor de manier waarop deze autoriteit naar rato kan meebetalen aan dualuseprogramma's van het NADI?

In het kader van niet het wiel opnieuw uitvinden: bij het Duitse SPRIND vloeit de helft van de opbrengsten terug naar SPRIND zelf. Kunnen we naar dit Duitse voorbeeld de opbrengsten van succesvolle doorbraken opnieuw inzetten voor de bekostiging van eigen innovaties?

De minister gaf eerder aan dat het NADI mogelijk voor een klein deel revolverend kan worden vormgegeven. Dat was naar aanleiding van vragen van de heer Van der Lee. Kan ze toelichten hoe dat binnen de systematiek zou werken en hoe groot dat deel dan wordt?

Tot slot, voorzitter. Ons continent staat voor gigantische uitdagingen, zoals de energietransitie, de klimaatverandering en toegankelijke gezondheidszorg. ARPA-instellingen blinken uit in het vertalen van deze grote maatschappelijke problemen naar concrete oplossingen. Ik kijk dan ook hoopvol naar de toekomstige innovaties die het NADI ons zal brengen. Vanuit deze plek wens ik alle toekomstige teams veel succes.

De **voorzitter**:

U heeft een vraag van de heer Schenk.

De heer **Schenk** (FVD):

Ik had 'm stiekem al een beetje aangekondigd. Vindt D66 het dan wel acceptabel wanneer het NADI bijvoorbeeld weigert om in zee te gaan met start-ups die geen diversiteitsbeleid hanteren in hun personeelsbestand? Stel dat het NADI zegt: deze start-up is wellicht interessant om iets mee te doen en om iets mee van de grond te krijgen, maar die hanteren geen diversiteitsbeleid in hun personeelsbestand, in hun werving en selectie, dus daarom laten we deze schieten. Vindt D66 dat acceptabel?

Mevrouw **Oualhadj** (D66):

Ik vind het een heel specifiek voorbeeld. Ik kan mij eigenlijk niet voorstellen dat het voorkomt. Volgens mij is het vooral aan het NADI zelf om goed te bekijken welke teams het beste passen, als ze aan een specifiek programma werken. Dat is een van de vragen die ik aan de minister heb gesteld. Maar als het gaat om een challenge of een competitie die wordt uitgezet, wordt volgens mij straks door het NADI bekeken welke teams het beste kunnen bijdragen aan die competitie. Volgens mij maakt de samenstelling van het team dan helemaal niks uit. Het gaat vooral om de kennis die de teams bijdragen aan de competitie.

De **voorzitter**:

De heer Schenk, in tweede instantie.

De heer **Schenk** (FVD):

Die visie deel ik. Alleen, ik werd net geïnterrupteerd en daarbij werd lichtelijk verontwaardigd gereageerd, zo van: we moeten ze toch juist alle vrijheid geven? Ik denk dat het verkeerd is wanneer bijvoorbeeld dat soort diversiteitseisen zullen gaan gelden. Laat ik dan een ander voorbeeld noemen. Vindt D66 het acceptabel wanneer het NADI kans geeft aan bedrijven die iets in de fossiele industrie van de grond willen krijgen? Dat kan misschien heel veel geld opleveren, waardoor het interessant is, maar dat zal wel voor een enorme extra uitstoot van CO₂ zorgen. Vindt D66 dan ook dat het NADI die vrijheid moet hebben? Of zegt D66 in dat geval dan wel: misschien is dat politiek toch onwenselijk; laten we daar maar een soort belemmering voor opwerpen?

Mevrouw **Oualhadj** (D66):

Wat het NADI gaat doen, gaf ik net aan in mijn slotwoord. Er zijn grote maatschappelijke problemen, waar we in het coalitieakkoord dingen over hebben opgeschreven. Het lijkt me heel wenselijk dat er dan teams samen gaan werken aan die maatschappelijke problemen, om met concrete oplossingen daarvoor te komen. Als dat betekent dat straks een team, in challenge- of competitievorm — ik zal proberen het Nederlandse woord te gebruiken — een oplossing vindt voor de grote opgaven die we hebben binnen de energietransitie, of een oplossing vindt voor klimaatverandering, sta ik echt hardop te juichen dat die er is gekomen dankzij het NADI. Ik moedig dat dus alleen maar aan.

De **voorzitter**:

Uw tweede interruptie, meneer Schenk.

De heer **Schenk** (FVD):

Tot slot. Ik hoop dat ik straks nog een interruptie op een andere partij mag plaatsen als ik het zo creatief doe. Ik constateer dat D66 van mening lijkt te zijn dat de maatschappelijke opgaven die deze coalitie ziet, per definitie de maatschappelijke opgaven is die Nederland als geheel ziet. Dat hoeft volgens mij niet het geval te zijn. Het kan zomaar zijn dat we over 10, 20 of 30 jaar tot de conclusie komen: die radicale focus op het beperken van CO₂-uitstoot was misschien toch niet zo'n goed idee. Misschien is er dan al zo weinig CO₂ in de atmosfeer dat alle planten op aarde sterven; ik noem maar wat. Dan kunnen we daar nu toch niet bepaalde eisen aan gaan hangen, bijvoorbeeld dat het per definitie aan klimaattechnologie moet voldoen omdat dat een van die domeinen is? Je moet het dan toch juist alle vrijheid geven om elke mogelijke manier van innovatie van de grond te krijgen, en dus ook elke mogelijke manier van energie, als het gaat om innovatie?

Mevrouw **Oualhadj** (D66):

Nee. Wat ik probeer te zeggen, is het volgende. Ik zie zelf heel duidelijk welke maatschappelijke opgaven er zijn. Dat hebben we geprobeerd te vertalen in een coalitieakkoord. Dat betekent niet dat dat alle problemen zijn die alle Nederlanders zien; dat ben ik helemaal met de heer Schenk eens. Maar ik hoop vooral dat het NADI naar maatschappelijke problemen kijkt, zoals de uitdagingen rondom de energietransitie en de klimaatverandering. Ik hoop heel erg dat daar een oplossing voor komt. Als er een totale doorbraak is op een ander onderwerp, een onderwerp dat niet de energietransitie of de klimaatverandering is, zie ik die ook heel hoopvol tegemoet. Alleen, ik hoop heel erg dat het NADI kijkt naar alle maatschappelijke problemen die we nu op ons af zien komen, niet alleen in Nederland maar op ons hele continent. Ik hoop dat ze dat doen met de teams die in competitievorm voor oplossingen gaan zorgen. Daar kijk ik heel erg naar uit. Verder stel ik helemaal geen absolute eisen aan de richting of de hoek waarin dat moet gebeuren. Maar ik mag toch wel ergens voor hopen?

De **voorzitter**:

Dank u wel. Ik kijk even rond. Ik zie geen vragen meer. Dan gaan we naar mevrouw Martens-America, die haar inbreng zal leveren namens de fractie van de VVD.

Mevrouw **Martens-America** (VVD):

Voorzitter. NADI: een afkorting die een aantal maanden of jaren geleden nog onbekend was voor vele mensen die meekijken, maar die voor alle trouwe volgers van deze commissie voor Economische Zaken al veel en vaak voorbij is gekomen. Ik ben dan ook heel erg blij dat we nu eindelijk stukken hebben waar we een inhoudelijk debat over kunnen voeren. Het NADI is altijd een grote wens geweest, ook van de VVD-fractie. Om innovatie in haar meest zuivere vorm aan te slingeren, om het maar plat te zeggen, is dit ontzettend belangrijk.

De afgelopen jaren hebben wij veel plannen, ambities en ideeën besproken — daar zijn wij heel goed in bij de commissie voor Economische Zaken — maar dit voelt toch als een van de eerste keren dat we iets heel concreets gaan bespreken. Wat een eer dat de mensen die dit mogen gaan trekken, hier vandaag aanwezig zijn. Met het NADI zetten we een concrete stap. Het is niet een nieuw onderzoek, maar gewoon een volgende stap. Dat is uiteindelijk in het belang van onze nodige economische groei. Dat we nu de eerste stappen zetten, is goed. Ik ga drie punten maken.

Allereerst wil ik het hebben over de snelheid waarmee we het NADI gaan opzetten. De

doelstelling van de minister is om het NADI operationeel te hebben in de eerste helft van 2028. In het buitenland hebben we voorbeelden gezien waarbij soortgelijke organisaties binnen 12 tot 24 maanden volledig operationeel zijn. Ik wil dan ook beginnen met de minister te vragen of de doelstelling die wij onszelf hebben gesteld, niet sneller zou kunnen. Kan dit bijvoorbeeld naar eind 2027? Dat is vanaf vandaag nog steeds vijftien maanden. Volgens mij staan de mensen die dit moeten gaan trekken, te popelen om aan de slag te gaan. Want hoe eerder wij het NADI volledig draaiende krijgen en er gewerkt kan worden aan baanbrekende innovaties van morgen, hoe beter. Ik zou de minister dan ook willen vragen of zij de lessen over de opbouw van die agentschappen kan meenemen uit bijvoorbeeld Duitsland en Engeland, om lessen te trekken voor de opzet van het NADI in Nederland, om te voorkomen dat wij het wiel opnieuw uitvinden.

Voorzitter. Daarnaast hebben we gezien dat er nu 40 miljoen euro is vrijgemaakt om de eerste pilot draaiende te krijgen. Ik heb het over de Chip Design Challenge. Wat de VVD betreft is dat een goede eerste stap. Het is fijn dat we daardoor binnenkort de eerste lessen hebben, maar ik zou de minister willen vragen: wat is er nodig om voor de officiële lancering nog een pilot van de grond te krijgen? Kunt u daar bijvoorbeeld bedragen bij schetsen?

Voorzitter. Dan een ander belangrijk onderwerp, waar het net al even over ging: regie, of beter gezegd, geen regie. Om NADI echt tot een succes te maken, is het belangrijk dat wij als politiek voldoende afstand hebben en het agentschap voldoende regie meegeven. De minister gaf eerlijk aan dat zij deze afstand tot de politiek ook belangrijk vindt, maar toch heeft het kabinet ervoor gekozen om vier domeinen aan te wijzen waarop NADI zich moet focussen. Deze vier domeinen zijn eerder ook benoemd door Wennink, dus ik snap de keuze en de onderbouwing ervan, maar toch wil ik de minister vragen hoe wij waarborgen dat NADI in de toekomst wendbaar blijft en voldoende eigen regie krijgt om niet toch weer naar de plannen van een kabinet te moeten dansen, om het platgeslagen toch even te benoemen. Om innovatie in haar meest vrije vorm te laten plaatsvinden, zullen wij dit wat de VVD-fractie betreft dan ook volledig moeten overlaten aan de founders die dit nu gaan trekken, aan de knapste koppen en de beste handen van ons land.

Voorzitter. Dan toch nog even door op die afstand tussen NADI en de politiek. Het is namelijk belangrijk dat zij terechtkomen in het juiste ecosysteem, bij bestaande ecosystemen en de techninfrastructuur. Dat is nou net waarover ik alweer een aantal interessante zaken zie ontstaan. Er zijn namelijk openlijke discussies over waar NADI al dan niet zou moeten landen. Ook daar probeert de politiek zich nu mee te bemoeien. Dit lijkt me zeer zorgwekkend, want dat betekent direct dat de politiek bij het eerste besluit al de behoefte heeft om zich ermee te bemoeien. Is de minister het met mij eens dat de keuze voor waar NADI zich uiteindelijk vestigt, volledig aan NADI is?

De voorzitter:

Een vraag van de heer Vermeer.

De heer Vermeer (BBB):

Ik heb toch een vraag aan mevrouw Martens-America. Hoe ziet zij dan zelf de rol van de politiek hierin? Moeten wij hier alleen een handtekening onder zetten en dan komt alles goed? Is dat haar idee? Of wil zij toch wel kaders meegeven? Zij suggereert nu namelijk dat er geen enkel kader wordt meegegeven. Er wordt alleen een zak geld neergepleurd

en gezegd: nou, succes ermee en we horen wel wat het wordt. Hoe kijkt de VVD daartegen aan?

Mevrouw **Martens-America** (VVD):

Ik vind de woorden die de heer Vermeer hier gebruikt lichtelijk denigrerend tegenover de founders die achter NADI zitten. "Een zak geld neerpleuren en helemaal geen kaders meegeven."

De heer **Vermeer** (BBB):

Daar wil ik toch even een persoonlijk punt van maken, want dit is totaal niet denigrerend bedoeld. Dit is juist om even — ik gebruik een hyperbool; dat snap ik — duidelijk te maken waar de grens moet liggen tussen wel of geen bemoeienis. Dat zegt geenszins iets over de mensen die dit gaan doen of over het doel van dit agentschap.

Mevrouw **Martens-America** (VVD):

Ik heb dit ook nog in mijn bijdrage staan, want ik heb ook een aantal vragen over de kaders. Ik denk dus dat ik de zorg die de heer Vermeer ergens heeft, ook heb. Maar het punt dat ik nu probeer te maken over de locatie, is het volgende. Ik ken de heer Vermeer ook als iemand die zegt dat het bedrijfsleven soms zaken beter weet en sneller is dan wij in de politiek. Nou is het ons oprecht gelukt om de meest innovatieve en grootste start-upfounders die we in ons land hebben, te koppelen aan het van de grond krijgen van dit voorstel. Dan is dit weer zo'n voorbeeld waarbij het erop lijkt dat er al een poging wordt gedaan om zelfs over de locatie een politiek besluit te nemen. Iedereen die een beetje verstand heeft van hoe ecosystemen werken, weet dat we in Nederland verschillende ecosystemen hebben. Agrifood zit bijvoorbeeld in een andere regio dan de chipsector. De techinfra zit in de regio Amsterdam. Ik kan me voorstellen dat dat voor NADI heel erg aantrekkelijk is, ook als je kijkt naar het ecosysteem aan bedrijven dat daar zit en naar het verschuiven van talenten. Delft leidt natuurlijk ook hele knappe hoofden op, om het maar zo te zeggen.

Wat ik wil zeggen, is dat ik daar geen expert in ben. Ik voel me er volledig comfortabel bij om in dezen te zeggen: als de eerste projecten fout gaan, dan is dat zo. Volgens mij is dat waarom we NADI willen opzetten. Ik heb zo nog een aantal vragen over de kaders en de evaluaties, als de heer Vermeer mij toestaat dit af te maken. Als er dan nog onduidelijkheden zijn over mijn visie op die kaders, wil ik daar met liefde op terugkomen, als dat goed is.

De **voorzitter**:

Heeft de heer Van der Lee een interruptie op het punt van de locatie of de locatiekeuze?

De heer **Van der Lee** (PRO):

Nee. Ik bedoel: in een competitieve samenleving mogen locaties wedijveren om de vraag waar het gaat komen. Ik vind dat ook gezond, maar het moet geen politiek besluit zijn. Mijn punt gaat toch even over het voorgaande. Dat betreft toch het pleidooi om, zeg maar, het formuleren van de challenges compleet domeinvrij te maken. Zo versta ik namelijk de woorden van de VVD. Daar heb ik wel wat moeite mee. Kijk naar de successen van DARPA, het werk van Mazzucato en de manier waarop SPRIND werkt. Daar is er wel degelijk sturing op het domein waarbinnen innovaties of challenges worden uitgezet. Dat helemaal loslaten lijkt mij nou echt een stap te ver gaan. Ik snap het ook niet goed in verhouding tot het debat dat we hebben gehad, ook met de VVD,

over het rapport-Wennink, waarin we juist hebben geprobeerd om iets meer focus aan te brengen in de domeinen waarin we graag ons toekomstig verdienvermogen willen versterken. Ik begrijp die logica dus niet. Ik hoop dat ik daar nog een toelichting op kan krijgen.

Mevrouw **Martens-America** (VVD):

Ik zou het rapport-Wennink in dezen niet willen vergelijken met de opzet en de uitvoering van NADI. Het ene is een agentschap, het andere is een advies over hoe we onze economie kunnen versterken. Daarbij geloof ik ook daadwerkelijk dat we moeten kijken waar Nederland groot en sterk in is, om te faciliteren dat we daarin nog groter en sterker worden. In relatie tot NADI heb ik ook eerlijk gezegd: ik vind het interessant; ik ben er niet principieel tegen. De heer Van der Lee zegt dat ik dat geheel wil loslaten. Dat heb ik niet bepleit in mijn bijdrage. Ik vind het wel interessant, omdat dat toch ook een klein stapje van politieke bemoeienis is. Nou zijn deze voor mijn fractie abstract genoeg om, toch aanhakend bij het interruptiedebatje dat hier rechts van mij plaatsvond, elk maatschappelijk vraagstuk, wat dat ook moge zijn, er uiteindelijk onder te brengen. Maar mijn zorg zit vooral in hoe wij ervoor gaan zorgen dat NADI, wanneer er een andere politieke kleur komt of wind waait in dit huis, niet meteen de speelbal wordt van de focuspunten die dan moeten worden aangebracht en dat we de founders de ruimte geven om zelf die afweging te maken. Dat is meer mijn zorg. Het zijn elke keer kleine stapjes: nu zijn het focusgebieden, dan gaan we het hebben over de locatie en vervolgens over wel of geen diversiteitsbeleid. Alles noemen we "randvoorwaarden", maar alles bij elkaar opgeteld is dat heel beklemmend voor een agentschap dat nog moet beginnen. De heer Van der Lee heeft mij dus niet horen zeggen dat ik daar helemaal van af wil. Ik heb wel reële zorgen.

De **voorzitter**:

De heer Van der Lee, in tweede instantie.

De heer **Van der Lee** (PRO):

Ja, dat helpt. Maar goed, ik denk dat het hoe dan ook belangrijk is om als politiek wel een paar domeinen waarbinnen challenges geformuleerd worden mee te geven. Ik begrijp ook wel de zorg over de politiek die toch weer een greep doet, maar de praktijk leert dat dat niet via de inhoud gebeurt, maar via het budget. Daar heb ik wel een vraag over aan de VVD. Hoe garanderen we nou in deze opzet dat niet gebeurt wat bij het Groeifonds is gebeurd, waarin we dat allemaal netjes hadden afgeregeld in de wet. Er was een onafhankelijk beoordeelde commissie, maar toen koos de politiek ervoor — ik zal geen namen noemen, maar dat kan ik wel — om een greep te doen uit de kas. Dat dreigt hier in potentie ook. Hoe kunnen we NADI daartegen beschermen?

Mevrouw **Martens-America** (VVD):

Die had ik natuurlijk wel kunnen zien aankomen van de heer Van der Lee. Dat gebeurt toch in elk debatje wel een keer. Kijk, je kunt het Groeifonds niet vergelijken met NADI. Dit wordt een agentschap dat wat mijn fractie betreft — volgens mij heb ik dat zowel in mijn bijdrage als in alle interruptiedebatjes gezegd — zo ver mogelijk van de politiek af staat. De heer Van der Lee kijkt net iets anders naar dat vraagstuk. Ik herinner mij ook een motie die zijn fractie heeft ingediend om bepaalde diversiteitsvoorwaarden af te dwingen bij het opzetten van NADI of bij de samenstelling van het bestuur. Misschien kan de heer Van der Lee mij daar zo op corrigeren, maar dat voelt voor mij ook als inmenging. Dus nee, dit is een vurig pleidooi om zowel het budget als de inhoud als de

randvoorwaarden zo ver mogelijk bij ons vandaan te houden, om te zorgen dat zij aan de lange termijn kunnen werken en niet gebonden zijn aan hoelang wij hier weer met z'n allen mogen zitten en of er een andere politieke wind waait. Het is dus oprecht met de beste intenties. Zet hier de knapste koppen en de experts op.

De heer **Vermeer** (BBB):

Daar heb ik toch nog wel een vraag over. Hoe voorkomen wij dan dat ook NADI straks weer voortbouwt op dezelfde experts, commissies en netwerken als alle bestaande gremia die we al hebben? Het is natuurlijk ook een wereld van ons-kent-ons. Hetzelfde geldt voor het rapport-Wennink. Dat redeneert helemaal vanuit de huidige technologische stand van zaken, vanuit wat hot is en waarin zich ontwikkelingen voordoen. Dit moet juist gaan over zaken waarvan we nu eigenlijk ... Er moeten hier zaken worden onderzocht waarvan we nu het bestaan nog niet eens kennen.

Mevrouw **Martens-America** (VVD):

Daar heeft de heer Vermeer natuurlijk honderd procent gelijk in. Dat onderschrijf ik volledig. Dat probeerde ik ook over te brengen met mijn pleidooi om het ver op afstand te houden en door te zeggen: wat fijn dat we mensen bereid hebben gevonden die zeer succesvol zijn in het bedrijfsleven op het gebied van innovatie. Ik weet niet of u zich heeft verdiept in de founders die zich hiermee gaan bemoeien, maar die hebben een bedrijf opgericht waarvan ik zelf 25 keer heb moeten lezen wat het doet en waar ik naartoe heb moeten gaan om te begrijpen wat ze daar doen. Als je het hebt over mensen die ons een aantal jaren vooruit zijn, dan ben ik blij dat het ons in ons land lukt om mensen aan te trekken die, los van politieke kleuren, uit een scene, de start- en scale-uphoek, komen, zich weinig aantrekken van bestaande instituties en adviesgroepen en het vaak zelf beter denken te weten, wat negen van de tien keer ook zo is. De heer Vermeer en ik vinden elkaar daar dus volledig in. Laten we elkaar daar ook scherp op houden, zou ik willen zeggen.

De **voorzitter**:

U kunt verder met uw inbreng.

Mevrouw **Martens-America** (VVD):

Dank u wel, voorzitter. Ik heb het punt over de vestigingsplaats gehad. Ik ben ook benieuwd naar het antwoord van de minister. Kan zij bevestigen dat die keuze aan NADI zelf is?

Tot slot. NADI moet zich wat mijn fractie betreft richten op zeer risicovolle innovaties en ideeën, juist om die projecten te laten groeien tot baanbrekende innovaties. Omdat we in Den Haag elke euro die wordt uitgegeven terecht moeten evalueren, wil ik de minister vragen hoe we NADI gaan evalueren, niet om doelstellingen en criteria op te leggen, maar om te voorkomen dat we zeggen dat NADI niet succesvol was, terwijl ik juist vurig hoop dat een aantal projecten niet succesvol zal zijn. Hoe voorkomen we dat we vervolgens tegen elkaar zeggen "de stekker moet eruit"? Dat vraag ik ook in relatie tot de vraag van de heer Van der Lee. Hoe zorgen we ervoor dat we onszelf beheersen en niet zeggen "we gaan het geld maar op een andere manier uitgeven, maar wat fijn dat een aantal projecten is mislukt"?

Voorzitter. Ik rond af. In het buitenland zijn deze projecten al succesvol. Kan de minister iets vertellen over de evaluatiemethodes? Hoe gaan zij daarmee om? Wat zouden wij

daarvan kunnen leren? Ik ben ontzettend enthousiast en hoop dat we de snelheid erin kunnen houden.

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Eerst de heer Van den Berg.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Ik heb met interesse naar de bijdrage van de VVD zitten luisteren. Ik denk dat wij het op heel veel vlakken eens zullen zijn. We moeten inderdaad die economische groei najagen en inzetten op groeiende bedrijven, en vooral op de disruptieve bedrijven die echt voor die groei gaan zorgen. Maar gisteren heeft deze minister ook de Quantumstrategie naar buiten gebracht, een strategie waarvoor op geen enkel vlak geld is gereserveerd. Het ligt natuurlijk nog wel open dat dit wellicht via NADI zou kunnen. Maar als we willen investeren in dit soort sectoren, waarin we groot of misschien zelfs wel autonoom willen worden, hoe gaan we dat volgens de VVD dan doen, in plaats van het bij een strategie te laten?

Mevrouw **Martens-America** (VVD):

De heer Van den Berg maakt daar een heel terecht punt, maar dat is exact waar NADI niet voor op aarde is. Wat de heer Van den Berg doet, is zeggen dat er een nieuwe technologie is. Laten we even vooropstellen: de zorgen eronder deel ik. Die zou je eerder bespreken bij het debat over de toekomst van de economie en over de sectoren die worden aangewezen waarin wij vinden dat we moeten groeien. Maar als de knappe koppen bij NADI denken dat dit een sector is waarin voor Nederland een toekomst zit, dan vind ik dat we hen daarin vrij moeten laten. Wat mij betreft is dit dus ook weer zo'n kader dat we opleggen. Ik zou zeggen: laat het over aan de ondernemers. Ik denk dat zij er nog veel meer van afweten dan u en ik bij elkaar, zeker deze founders. Maar de heer Van den Berg heeft wel een terecht punt. Dat onderwerp staat niet hoog genoeg op de politieke agenda. Ik ben ook blij dat hij dit inbrengt, niet alleen bij DiZa, maar ook vandaag bij de minister van Economische Zaken. Maar wat mij betreft is ook dat sturing. Ik zou dus samen willen kijken of we dat misschien ergens anders op de agenda van deze minister wat hoger zouden kunnen zetten en het niet alleen als risico zouden kunnen zien, maar bijvoorbeeld ook als kans. Volgens mij vinden wij elkaar ook daar zeker in.

De **voorzitter**:

De heer Schenk nog voor zijn laatste interruptie.

De heer **Schenk** (FVD):

Ik zat even mee te schrijven met alle vragen die ik heb gesteld en die ook door mevrouw Martens-America werden gesteld, en op een gegeven moment kon ik het niet meer bijhouden. Op zich is dat heel mooi. Het ging over dat we Wennink er eigenlijk niet zo expliciet in moeten opnemen en dat er vrijheid moet zijn. Ik vroeg ook hoe we evalueren. Toch leek mevrouw Martens-America net het beeld af te geven alsof FVD en de VVD het totaal niet met elkaar eens zijn. Het enige verschil zit er volgens mij in dat ik heb gezegd dat we nu als het ware de randvoorwaarden moeten creëren om in de breedste zin des woords innovatie na te streven en geen beleidsterreinen om wat voor reden dan ook — ik noemde dan diversiteitsbeleid — uit te sluiten. Ik ben dus oprecht heel

benieuwd: waar zit nu precies het verschil tussen de VVD en FVD als het gaat om NADI? Ik heb namelijk heel veel overeenkomsten gehoord. Wat een verzoenende toon hier vanavond!

Mevrouw **Martens-America** (VVD):

Daar ben ik niet zo gevoelig voor in het geval van Forum voor Democratie, maar dat laten we maar even. Ik denk dat het verschil levensgroot is, zeg ik via de voorzitter. Ik heb ervoor gekozen om mijn bijdrage af te trappen met: we hebben de knapste koppen van ons land. En o, heer Schenk, wat fijn dat het Nederlanders zijn. Dat moet u toch wel ontzettend fijn vinden? Kijk, het had mij natuurlijk helemaal niets uitgemaakt waar deze mensen vandaan kwamen, want zolang Nederlanders onvoldoende kiezen voor bètatechnische studies en onze economie ervan afhankelijk is dat mensen bereid zijn om naar ons land te komen en onze economie te laten groeien, zullen wij het toch ook moeten hebben van talent van over de grens. Ook daar is het verschil tussen onze bijdragen dus levensgroot. Ik ben er niet zo aan gehecht dat overal enkel Nederlanders moeten werken en dat het Nederlandse producten moeten zijn. Daar is ons land te klein voor. Ik denk dat het allergrootste verschil tussen de bijdrage van de heer Schenk en die van mij is dat de heer Schenk er toch voor koos een aantal sectoren te noemen die "absoluut geen focuspunt zouden mogen zijn", bijvoorbeeld diversiteit en klimaat, terwijl ik er heel bewust voor heb gekozen om mijn hele bijdrage te richten op het feit dat het niet aan mij is. U heeft mij dus niet betrap op sectoren.

Daarnaast: Wennink. Ik omarm Wennink ten zeerste. We zijn allemaal heel goed in selectief shoppen in wat we wel en niet goed vinden aan Wennink — ook ik zal daar vast een handje van hebben — maar het heeft zo weinig te maken met wat we vandaag bespreken: een adviesorgaan met mensen uit gevestigde organisaties. We hebben het vandaag over een handjevol extreem knappe koppen die ervoor gaan zorgen dat wij ons innovatieve verdienvermogen voor de toekomst blijven nastreven. Dus ja, volgens mij waren de bijdragen en de verschillen daartussen levensgroot. Maar nogmaals, ik ben een glas-is-halfvolliberaal. Wat ontzettend fijn dat u hier bent vandaag.

De **voorzitter**:

Een hele korte reactie.

De heer **Schenk** (FVD):

Ja, wat fijn dat ik hier ben. Volgens mij heb ik sinds ik Kamerlid ben nog geen enkel Economische Zakendebat gemist. We doen net alsof het baanbrekend en innovatief is dat ik hier aanwezig ben. Ik snap die kritiek dan niet helemaal.

Mevrouw **Martens-America** (VVD):

Dan begrijpt de heer Schenk mijn bijdrage verkeerd. Ik vind het ook zonde dat dit het nu lijkt te worden, terwijl we het hebben over een inhoudelijk onderwerp. Ik bedoel alleen aan te geven: wat fijn dat u hier bent en dat er zo veel verschillende politieke partijen zijn met een verschillende kijk op dit vraagstuk. Wat dat betreft is het heel positief. Maar het gaat om het feit dat de verschillen tussen onze partijen en onze kijk op de economie heel groot zijn. Dat is niet per se verkeerd. Dan valt er wat te kiezen.

De heer **Van der Lee** (PRO):

Ik kom toch nog even terug op het antwoord van net over het punt dat ik eerder maakte. Kijk, mij gaat het niet om Wennink. Mij gaat het erom dat wij een taskforce hebben die

keuzes maakt en dat een minister ons een brief schrijft waarin hij ook zegt: er moet kruisbestuiving zijn tussen NADI, de nationale investeringsinstelling en het Groeifonds. Daarbij geeft hij ook een bepaalde richting aan: we willen in bepaalde domeinen innovatie versterken, de financiering van start-ups en scale-ups versterken en samenwerkingsprojecten via het Groeifonds bevorderen. Dat vind ik een heldere benadering. Maar dan begrijp ik niet helemaal waar mevrouw Martens-America nou naartoe wil. Het lijkt alsof het innovatie-element daar helemaal los van staat, terwijl het aan ons wordt gepresenteerd als een soort innovatie-ecosysteem waaraan we werken. Dan proef ik bij de VVD toch een beetje de wens om een andere kant op te gaan. Dat vind ik vreemd, maar ik begrijp niet helemaal welke kant dat dan is.

Mevrouw **Martens-America** (VVD):

Dank voor de vraag. Ik snap de vraag niet helemaal, denk ik. Misschien wil de voorzitter de heer Van der Lee de ruimte geven om die nog een keer te stellen?

De heer **Van der Lee** (PRO):

Nou, dan probeer ik het nog een keer te zeggen. De challenges die NADI gaat formuleren, zullen zich bevinden binnen bepaalde domeinen waarvan de taskforce heeft gezegd dat die belangrijk zijn. De taskforce vindt het ook belangrijk dat er kruisbestuiving ontstaat met de NII en het Groeifonds. Daarmee geef je een bepaalde regie. Tegelijkertijd hoor ik mevrouw Martens-America eigenlijk zeggen: er moet geen regie zitten op innovatie. Daar zit een spanning. Ik zou haar willen overhalen om zich toch aan te sluiten bij het idee van dat ecosysteem en die kruisbestuiving en dat binnen die domeinen de challenges worden geformuleerd.

Mevrouw **Martens-America** (VVD):

Dank, Van der Lee. Ik heb het gevoel, zeg ik via de voorzitter, dat u op zoek bent naar verschillen, maar het zou ook mooi zijn als er een keer meerderheden zijn voor bepaalde plannen. Ik probeer het volgende aan te geven. Ik ben groot voorstander van de ecosysteemaanpak en -benadering. Dat is, denk ik, wat deze commissie ook wel heeft gekenmerkt de afgelopen jaren, dus dat wij het daar allemaal mee eens zijn. Ik probeer aan te geven dat ik niet principieel tegen die domeinen ben, wat ik ook letterlijk in mijn bijdrage heb geformuleerd. Ik ben wel benieuwd of de minister kan reflecteren op hoe we tot die domeinen zijn gekomen, ook om te voorkomen dat NADI in de toekomst, wanneer er bijvoorbeeld een andere politieke wind waait, de speelbal wordt van politieke besluitvorming. Dat is de zorg die ik heb als wij het volledig op afstand willen zetten van de politiek.

De heer Van der Lee insinueert hier nu dus dat je ingrijpt in innovatie of al dan niet sturing wil geven. Althans, dat gevoel heb ik. Ik geloof dat de mensen die nu zijn betrokken bij NADI exact weten wat er in het innovatieve bedrijfsleven speelt en nodig is. Ik hoop, hoe oncomfortabel het soms ook is voor politici, ook voor mij, om er geen grip op te hebben, dat zij ons gaan vertellen welke kant we op moeten en wat daarvoor nodig is. Dat is mijn hoop met dit agentschap, dat toch wel afwijkt van wat we tot nu toe hebben gedaan. Het zou ook voor ons allen — ook voor mij, want ik begin altijd bij mezelf — een uitdaging zijn als je projecten waar veel geld naartoe is gegaan, ziet mislukken, of als je denkt: dit had van mij niet per se gehoeven. Het is niet aan mij. Dat is wat ik probeerde aan te kaarten met de vraag over hoe we tot die domeinen komen.

De **voorzitter**:

Dank u wel. We gaan verder met mevrouw Bühler, die haar inbreng zal doen namens de fractie van het CDA.

Mevrouw **Bühler** (CDA):

...

De **voorzitter**:

Uw microfoon staat nog uit.

Mevrouw **Bühler** (CDA):

Nu doet hij het. Dank u wel, voorzitter. Laat ik beginnen met het belangrijkste: het CDA is ontzettend blij dat NADI er komt. Het wordt tijd dat we waarde gaan hechten aan briljante mislukkingen, zoals mijn oud-collega, de Maastrichtse hoogleraar Paul Iske, het al eerder zei. In Nederland zijn we nog altijd goed in wetenschappelijk onderzoek, maar vaak lukt het ons niet om die kennis om te zetten in echte technologische doorbraken. Juist daarbij kan NADI het verschil maken. Maar als we kiezen voor NADI, moeten we ook echt kiezen voor het model erachter. Briljante mislukkingen vragen namelijk ook iets van ons. We moeten ruimte geven voor risicovolle experimenten, zonder bij iedere tegenvaller direct in te willen grijpen.

Het ontwerpvoorstel noemt vijf uitgangspunten: uitzonderlijk talent met mandaat, autonomie en onafhankelijkheid, hoge risicotolerantie, snelheid en wendbaarheid, en voldoende schaal. Die vijf zijn wat het CDA betreft niet onderhandelbaar. Maar als we dit erkennen, moeten we ook consequent zijn. Bouwen we echt een ondernemende doorbraakorganisatie of wordt het toch weer een klassieke subsidieverstrekker? Daarover mis ik nog wat duidelijkheid en ambitie.

De Kamer heeft de motie-Van der Lee/Oualhadj aangenomen, over voorwaarden rondom intellectueel eigendom, commercialisering en zeggenschap, maar de uitwerking daarvan ontbreekt nog. Wat het CDA betreft stopt NADI niet bij geslaagde technologie. Succesvolle commercialisatie moet vanaf het begin onderdeel zijn van het model. Welke rol en instrumenten krijgt NADI om succesvolle bedrijven richting opschaling, private financiering en marktintroductie te brengen, zodat die economische waarde daadwerkelijk in Nederland en in Europa landt?

Voorzitter, dan Defensie. Hier ziet het CDA nog een belangrijke ontwerp vraag. Defensie werkt naast NADI aan een eigen organisatie, eveneens geïnspireerd op DARPA. Ik zie die logica van een sterke organisatie bij Defensie die innovaties snel kan testen, inkopen, integreren en opschalen. Maar het zou een gemiste kans zijn als we aan de voorkant twee gescheiden organisaties bouwen voor innovatie op lage TRL-niveaus. Juist dan is vaak nog onduidelijk of een technologie uiteindelijk civiel, militair of dual-use wordt. 80% van de baanbrekende innovaties van SPRIND is bijvoorbeeld dual-use. Bovendien waarschuwt de EBA Defensie-industrie dat beide organisaties in dezelfde schaarse vijver van talent kunnen vissen. Volgens het CDA kan NADI juist een gezamenlijke infrastructuur worden voor die disruptieve innovatie. Ministeries, waaronder Defensie, financieren vanuit hun eigen begrotingsprogramma's, maar NADI opereert volledig autonoom in de uitvoering. Hoe ziet de minister dit?

Mevrouw **Martens-America** (VVD):

Ik snap de invalshoek vanuit waar mevrouw Bühler dit bespreekbaar maakt, maar

DARPA en NADI zijn natuurlijk wel twee totaal verschillende agentschappen, met verschillende doelstellingen. Is het CDA niet ergens bang dat je, als je dit voorstelt, toch indirect alweer sturing geeft aan een organisatie, bijvoorbeeld de defensie-industrie?

Mevrouw **Bühler** (CDA):

Ik heb ook in een brief gezien van de minister dat ze koersen op spoor 1 en spoor 2. Spoor 2 betreft die lage TRL-niveaus. Daarin wordt ook gekeken: waar kun je dat nu onderbrengen? Wat mij betreft zou je dat mooi kunnen mixen met een van de challenges die ook op het gebied ligt van NADI. Want als je namelijk twee dezelfde structuren naast elkaar gaat bouwen, weet je dan zeker dat je niks mist? Weet je zeker dat je dan de juiste substance kunt creëren? Kun je de mensen goed bij elkaar krijgen? We weten ook dat een heel hoog aantal van de ontwikkelingen die plaatsvinden dual-use worden. Voor ons zou het dus een idee zijn om na te denken of je zaken kunt combineren, juist voor die vroege TRL, waarbij ik nog niet direct zeg dat daar ook al financiële verwevenheid zou moeten zijn.

De **voorzitter**:

U vervolgt u betoog.

Mevrouw **Bühler** (CDA):

Laten we dit dan ook meteen gaan testen. Gebruik de pilot veiligheid en weerbaarheid als proeftuin. Laat Defensie een uitdaging en middelen inbrengen en NADI het programma volgens de eigen werkwijze uitvoeren. Is de minister bereid om dit samen met Defensie uit te werken en de Kamer hierover te informeren?

Voorzitter. NADI moet in de eerste helft van 2028 volledig operationeel zijn. Hou de druk erop, maar gebruik de komende pilots vooral om te leren.

Ik rond af, voorzitter. Geef NADI de autonomie om risico's te nemen, de instrumenten om succes naar de markt te brengen en de schaal om echt een verschil te maken.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Dan gaan we verder met de heer Vermeer, die zijn inbreng zal doen namens de fractie van BBB.

De heer **Vermeer** (BBB):

Dank u wel, voorzitter. In Nederland blijven innovaties vaak hangen tussen onderzoek en toepassing. We moeten ruimte geven aan ideeën waarvan we vooraf allicht niet weten of ze gaan werken, want de technologie die vandaag nog onzeker lijkt, kan over tien jaar een compleet nieuwe markt, onderneming of industrie hebben opgeleverd.

Bij disruptieve innovatie zullen er projecten mislukken. Dat hoort erbij, maar is geen doel. Ik vind het vurige streven naar mislukking dus totaal absurd, maar dat terzijde. De echte vraag is of NADI snel genoeg kan stoppen met wat niet werkt en juist kan doorpakken wanneer iets wel werkt. Een minderheidskabinet kan bijvoorbeeld heel disruptief zijn, maar als het niet werkt, moet je er wel op tijd mee stoppen. Het kabinet schrijft zelf dat NADI daarom op portefeuilleniveau moet worden beoordeeld.

Voor BBB is daarnaast belangrijk wie straks daadwerkelijk binnenkomt. In de stukken worden start-ups en innovatieve mkb-bedrijven nadrukkelijk genoemd, maar hoe die

toegang precies wordt ingericht, is nog niet duidelijk, net als de toegang voor bijvoorbeeld de agrifoodsector, zoals al eerder gemeld. We moeten dit wat mij betreft niet koppelen aan het rapport-Wennink, want dat gaat heel erg uit van huidige kansen en bekende technologieën. Welke concrete maatstaven gaat de minister hiervoor gebruiken? Kan zij toezeggen dat een mislukt individueel project niet automatisch wordt behandeld als beleidsfalen wanneer de gevolgde werkwijze verantwoord was? Hoe voorkomt de minister dat uiteindelijk vooral grote bedrijven, universiteiten en partijen uit de bekende innovatieclusters toegang krijgen? Kan zij toezeggen dat procedures ook werkbaar worden voor kleine innovatieve bedrijven zonder gespecialiseerde subsidieafdeling en andere netwerken? De locatie moet naar ons idee dus juist niet aansluiten bij een bepaald ecosysteem, omdat je dan eigenlijk al een voorkeuze maakt. Is Den Haag daarom misschien niet zeer geschikt? Hier is men namelijk helemaal niet goed in disruptieve innovatie.

Voorzitter. Tegenover de vrijheid die NADI moet krijgen om ruimte te bieden voor doorbraken, staat ook een verantwoordelijkheid. Want als de overheid het vroege risico draagt, moet helder zijn hoe succesvolle kennis en bedrijvigheid daarna kunnen doorgroeien in Nederland, en niet in België, Frankrijk, Duitsland of de bredere EU. Kan de minister daarom toezeggen dat er vóór de eerste volwaardige NADI-programma's duidelijkheid komt over de financiële instrumenten, de manier waarop NADI wordt verantwoord en de voorwaarden rondom intellectueel eigendom, commercialisering en opschaling?

Ook de verhouding met de Defensie Innovatie en Opschaling Autoriteit blijft wat ons betreft onduidelijk. Beide organisaties krijgen een DARPA-achtige werkwijze, werken wellicht deels met dezelfde technologieën en richten zich op dual-use. Waar ligt straks precies de grens tussen beide organisaties? Kan de minister toezeggen dat er geen dubbele structuren, loketten en financieringen ontstaan? Of kunnen we alles onder het Defensiebudget schuiven? Dan mag u daarvoor bij ons aankloppen. Is het allicht niet makkelijker om beide organisaties de handen ineen te laten slaan?

Tot slot. NADI moet niet worden beoordeeld op hoeveel geld het heeft uitgegeven, hoeveel geld het heeft verloren, de risico's of hoeveel projecten het heeft gestart. Het moet gaan om de vraag of Nederland erin slaagt om technologieën te ontwikkelen die zonder een NADI misschien nooit van de grond waren gekomen, en daarmee een hoognodige bijdrage leveren aan ons Nederlandse verdienvermogen. Daarvoor moet deze organisatie de vrijheid krijgen om risico's te nemen, snel te stoppen als iets niet werkt en hard door te pakken wanneer een doorbraak wel binnen bereik komt.

Voorzitter. Ik wil nog even afsluiten met het volgende. Er is natuurlijk ook een overlap met de NWO, TNO, het Groeifonds, de ROM's en Invest-NL. Het is voor mij nog niet helemaal duidelijk waarin NADI uniek is en hoe we gaan zorgen dat er geen concurrentie ontstaat tussen allerlei instituten. Daarop zou ik graag een reflectie van de minister willen.

Dank u wel.

De **voorzitter**:
Dank u wel.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Dank voor de mooie bijdrage; ik heb erom gelachen. Ik blijf met de vraag zitten welke sectoren binnen het kabinet het nou extreem goed doen en disruptief zijn, maar wellicht is dat voor een ander moment.

Even inhoudelijk. Er is natuurlijk een reden dat veel bedrijven in Nederland niet goed doorgroeien van start-up naar scale-up. Dit zou daar wellicht bij kunnen helpen. Maar uiteindelijk is er gewoon een groot gebrek aan grootschalig risicokapitaal waarmee die bedrijven kunnen floreren. Kan BBB hun visie delen op hoe we dat, los van NADI en al die instellingen, gaan mobiliseren, zodat ze kunnen groeien?

De heer **Vermeer** (BBB):

Ik wil totaal niet vooruitlopen op de behandeling van het Belastingplan enzovoorts, maar daar zit natuurlijk de crux. Er is op dit moment nog geld genoeg in Nederland. Wij moeten ervoor zorgen dat dat geld niet naar het buitenland verdwijnt. Wij moeten ook de faciliteiten leveren om in nieuwe technologie te investeren. Eerder is het al de tanteagaathlening of de win-winlening genoemd. Dat soort regelingen hebben wij gewoon keihard nodig. Maar we moeten er ook voor zorgen dat de regionale ontwikkelmaatschappijen voldoende omslag krijgen. Daarnaast ligt er natuurlijk nog steeds een hele grote verantwoordelijkheid bij banken en pensioenfondsen om te kijken: als we dan toch niet altijd het rendement bovenaan stellen, zorg er dan in ieder geval voor dat het in Nederland geïnvesteerd wordt, zodat dit een bredere maatschappelijke opbrengst heeft. Die oproep zou ik ook willen doen.

Die hele grote en die hele kleine leningen zijn het probleem niet, maar alles ertussenin is gewoon een groot probleem. Ik heb zelf in het bedrijfsleven, met innovaties op het gebied van bijvoorbeeld de teelt van soja en zo, gezien dat Nederland echt een probleem heeft. We hebben hele kleine bedrijfjes en hele grote. Maar bij nieuwe producten en technologieën heb je dat middensegment nodig, want anders kom je niet uit de pilotfase en blijf je daar eeuwig hangen. Daarom is het ook zo mooi dat bedrijven als VDL capaciteit beschikbaar stellen om ook dit soort bedrijven op gang te helpen. Ik wil echt nog een oproep doen aan de collega's: als er straks een Shell of weet ik veel bij betrokken is, ga dan niet gillen over fossiele subsidies en dat soort dingen. Laat dat dan ook gewoon zijn gang gaan.

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Mevrouw Bühler heeft nog een vraag voor u.

Mevrouw **Bühler** (CDA):

Ik ben het met de heer Vermeer eens dat we in Nederland niet voldoende innoveren en dat we dat in het NADI moeten gaan onderbrengen. Maar hoor ik de heer Vermeer net zeggen dat BBB niet wil dat dit de grens overgaat? Als dat zo is, vraag ik me af of we goed in beeld hebben hoe we innovatie zien. Als we het bijvoorbeeld hebben over kwantum, zien we dat dat heel belangrijk is en dat we dat in Nederland supergoed doen, maar dat we dit bijvoorbeeld wel in samenwerking met een instituut in België, imec, doen. We hebben elkaar over de grens echt nodig. Ik ben dus even benieuwd of ik goed gehoord heb dat u dit binnen de Nederlandse grenzen wilt houden.

De heer **Vermeer** (BBB):

Als het om Nederlands belastinggeld gaat en om Nederlandse structuren, dan wil ik wel dat de basis is dat het in Nederland blijft. Daarnaast heb ik ook gevraagd hoe het zit met de voorwaarden rond intellectueel eigendom, commercialisering en opschaling. Het kan niet zo zijn dat iets naar het buitenland gaat, terwijl de enige bijdrage van Nederland het financieren en faciliteren van de opstart ervan is geweest. Dan moet er ook iets voor terugkomen. Daarom ben ik heel erg voor revolverende fondsen, zodat het geld direct weer ingezet kan worden voor de volgende stap. Maar we moeten ook commerciëler worden. Daarom ben ik blij dat mensen uit het bedrijfsleven hiermee aan de slag gaan, en niet mensen ... Nu moet ik oppassen wat ik zeg; het loopt altijd verkeerd af. Ik ben blij dat mensen uit het bedrijfsleven dit gaan doen.

Dank u.

De **voorzitter**:

Goed. We zijn aangekomen bij de heer Van der Lee voor zijn inbreng namens de fractie van PRO. Onze tijd loopt al, meneer Van der Lee.

De heer **Van der Lee** (PRO):

Ja, maar die van mij nog niet.

Ik ga beginnen met complimenten aan de coalitiepartijen voor het feit dat ze het idee hebben opgenomen in het regeerakkoord, aan de minister die eraan gewerkt heeft, en zeker ook aan de kwartiermaker en de founding partners van NIDA die ervoor hebben gezorgd dat dit nu voorligt. Het compliment zit 'm vooral in het feit dat het gelukt is om saldorelevante financiering te vinden. Daar zat vanaf het begin mijn zorg. Het is mooi dat het er is en dat het van start kan. Ik zou graag zien dat dat ook geldt voor de nationale investeringsinstelling. Daar komt een apart debat over. De opschaling kan niet vanuit dit budget gebeuren; dat moet vanuit andere instellingen komen. Het kan ook een credit venture zijn, zoals vanochtend in het FD stond, maar waarschijnlijk zal daar ook publiek geld bij moeten om de risico's te nemen die de markt nog niet in alle opzichten wil dragen. Die discussie gaan we dus nog voeren.

Ik heb inderdaad — de motie werd al genoemd door mevrouw Bühler — aandacht gevraagd voor het gegeven dat we heel veel leren van SPRIND en al gelijk samen een project doen, maar dat zij wel een aantal voorwaarden stellen aan de opbrengst straks. Wat gebeurt er met die waardecreatie? In hoeverre komt dat ons ten goede? Daarmee bedoel ik niet alleen Nederland, want wij denken iets meer Europees, dus het mag ook ten gunste van Europa zijn. Welke afspraken worden daar straks over gemaakt? Daar staat nog helemaal niks over in de brief. De motie kreeg "oordeel Kamer" en is aangenomen, dus ik verwacht wel dat we daar een nadere uitwerking van krijgen.

Ik heb ook nog een vraag over de samenhang met andere initiatieven. De schaal is namelijk klein, en dan komt Defensie ook nog met een instelling. We hadden SPRIND al, maar we zien nu ook dat op Europees niveau de Advanced Innovation Challenges is opgezet door de European Innovation Council. Hoe gaan we de samenhang bewaren en hoe zorgen we ervoor dat we in gezamenlijkheid innovaties mogelijk maken en niet iedereen op zichzelf iets probeert uit te vinden terwijl anderen daar al mee bezig zijn? Ik ben benieuwd hoe de minister hiermee verder zou willen gaan.

Ik denk ook dat het belangrijk is dat die aansluiting, die kruisbestuiving, echt vorm gaat krijgen. Ik wil ook wel dat wij als Kamer daarin worden meegenomen. Ik zou dus willen weten hoe het er straks dan in de praktijk gaat uitzien. Krijgen wij ook meer integrale rapportages?

Ik ben benieuwd naar wat NADI gaat doen. Er zullen soms dingen niet goed gaan. Maar soms leert dat je weer iets voor de toekomst. Daar kan iets nieuws uit ontstaan. Maar in hoeverre worden projecten verder gebracht, dragen andere instellingen daaraan bij en is dat ook een manier van rapporteren die we in de toekomst van de minister gaan krijgen?

Dan heb ik nog wel één vraag over de ophanging, van zbo versus aandelenparticipatie, in wat toch een commercieel vehikel is. Er worden twee argumenten genoemd, die mij niet helemaal overtuigen. Het ene is de transparantie, want je bent dan niet gebonden aan de Wet open overheid. Maar hoe zien we dit nou? Zijn deze innovaties bedoeld voor iedereen of voor specifieke eigenaren? Dat hangt weer samen met de vraag: hoe regelen we dat nou precies? Ik vind dat er een samenhang zit tussen de juridische status en regelen waar de waardecreatie uiteindelijk gaat landen.

Het andere argument dat genoemd wordt, heeft te maken met de wet die wij hebben op de topinkomens. Ik heb daar een vraag over. Gaat het dan om de topinkomens van de mensen die bij NADI werken, of over de inkomens van mensen die gefinancierd worden met NADI-geld en die aan een challenge werken? Dat zijn toch twee verschillende dingen. Ik zou daar ook wel iets meer duidelijkheid over willen hebben.

Verder wens ik de mensen die hiermee aan de slag gaan heel veel succes toe. Wij zijn niet van plan om te gaan interveniëren, noch via het budget, noch door nu te gaan sturen op domeinen of prioriteiten. Ik ben wel blij dat er enige sturing op zit. Anders zie ik van de kruisbestuiving met die andere instituten niet zo heel veel terechtkomen.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Een interruptie van de heer Van den Berg.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Ik ben eigenlijk blij om te horen dat de heer Van der Lee zegt dat er geen verdere beperkingen moeten komen op die vlakken. Tegelijkertijd hoor ik hem ook spreken over de normering van topinkomens, van de mensen die bij NADI werken dan wel bij de bedrijven waarin ze investeren. Dat neigt toch een beetje naar een beperking. Ik zou willen horen hoe de heer Van der Lee daarnaar kijkt. Is zo'n beperking nodig? Zou hij dat dan ook in het licht kunnen plaatsen van of het verstandig is om met dat soort plafonds te gaan werken als wij dit soort innovaties echt willen gaan pushen?

De heer **Van der Lee** (PRO):

Nou ja, ik heb niet gezegd dat we het niet moeten doen, maar ik heb wat vragen bij de argumentatie onder de keuze voor de juridische status. De twee argumenten die genoemd worden, vind ik niet superovertuigend. Ik denk dat het belangrijk is dat NADI transparant is en dat er goede afspraken worden gemaakt over van wie een ontwikkelde innovatie eigenlijk is en wie daarvan gaat profiteren. Dat staat niet gelijk haaks op transparantie, lijkt mij. Als het gaat om de topinkomens, vind ik dat er een verschil is tussen de mensen die leidinggeven aan NADI of die werken binnen NADI en de mensen die gefinancierd worden door NADI. Ik ben even benieuwd hoe de minister dat argument

nou eigenlijk bedoeld heeft, en waar ze dan precies een probleem ervaart als het gaat om het wel of niet hanteren van de wet op de topinkomens. Ik heb nog geen positie ingenomen. Ik heb gewoon vragen gesteld. Dat lijkt mij heel verstandig, toch? Ik ben heel nieuwsgierig.

De voorzitter:

Dank u wel, meneer Van der Lee. We gaan naar ... Ja, u mag in tweede instantie.

De heer Van den Berg (JA21):

De vraag stellen is die beantwoorden, zeg ik tegen de heer Van der Lee. Ik hoor nou toch onvoldoende wat meneer Van der Lee nou wil. Ik kan natuurlijk ook een vraag stellen aan de minister. Dat ga ik ook zeker doen op een aantal vlakken. Maar zou het dan verstandig zijn om dat bij NADI te beperken? Moet daar een rem op zitten? Willen we een heel groot verschil ten opzichte van waarin ze investeren, of kan dat dan weer helemaal open liggen en gaan we dan de markt weer beperken? Kijk, er moet natuurlijk wel over een richting besloten worden. Meneer Van der Lee opent 'm. Dan zou ik zeggen: maak 'm dan ook rond.

De heer Van der Lee (PRO):

Ik snap de vraag, maar ik heb daarin nog geen positie ingenomen. Ik word geconfronteerd met een brief waarin twee modellen tegenover elkaar worden gezet. Ik ben benieuwd naar de argumentatie daaronder. Kijk, ik vind het op afstand zetten in het model dat de voorkeur krijgt wel héél erg op afstand. Ik heb ook jarenlang het staatsdeelnemingendossier gedaan. Dan heb je echt bijna geen sturing als overheid. Dat kan een bewuste keuze zijn, maar dat je het daarom doet, vind ik dan nog een betere onderbouwing dan dat je met twee argumenten komt, namelijk dat het niet te transparant moet worden en dat je ook gewoon de topinkomens niet moet limiteren. Want dat proefde ik een beetje. Dus daarom vraag ik daarop door. Maar ik heb geen motie in de achterzak om nu te bepleiten dat het per se een zbo zou moeten worden, als u dat bedoelt.

De voorzitter:

Die kunt u vandaag ook niet indienen, dus dat scheelt. De heer Van den Berg voor zijn inbreng namens de fractie van JA21.

De heer Van den Berg (JA21):

Dank u wel, voorzitter. Nederland heeft uitstekende wetenschappers en innovatieve ondernemers. Dat is altijd al zo geweest en het zal ook altijd zo blijven als het aan mij ligt. Toch bereiken op dit moment veelbelovende technologieën onvoldoende de markt, en dus zei Wennink, en ook het kabinet: tijd voor een NADI, een Nationaal Agentschap voor Disruptieve Innovatie. Ons eigen DARPA, met nuances.

Voorzitter. Het zal u niet verbazen: JA21 staat positief tegenover deze ambitie, zolang we de juiste keuzes maken in de uitvoering. Daar heb ik een aantal opmerkingen over. De vijf uitgangspunten uit de septemberbrief spreken ons aan. Trek de beste mensen aan en geef hun echte autonomie. Accepteer dat ambitieuze projecten kunnen mislukken. Werk snel en wendbaar, zorg voor voldoende schaal en beoordeel de resultaten over de gehele portefeuille. Grijp niet één mislukt project aan om alles overhoop te gooien, want dat dingen mislukken, is iets wat zeker is. Dat moeten we op voorhand accepteren. Tegelijkertijd moeten de spelregels vooraf helder zijn. Die

spelregels moeten gesteld worden door het ministerie en in het verlengde daarvan de Kamer. Het blijft namelijk wel publiek geld. Daar zien wij een risico. Mijn partijgenoot mevrouw Nanninga is daar ook over begonnen in relatie tot de nationale investeringsinstelling. Dat is dat diversiteits- of duurzaamheidseisen de boventoon voeren, waardoor de oorspronkelijke doelstellingen uit het oog verloren worden. Bij Invest-NL bijvoorbeeld bestaat een diversiteitsprogramma waarbij minimaal 50% van het economisch belang van een fonds in handen moet zijn van vrouwen of mensen met een etnisch of cultureel diverse achtergrond. Zo'n voorwaarde is voor JA21 bij NADI echt onacceptabel. Deskundigheid, doorbraakpotentie en de verwachte economische of maatschappelijke opbrengst moeten bepalend zijn. Geslacht of afkomst mogen nooit selectiecriteria of investeringscriteria worden. Ik vraag namens JA21 wederom of de minister dit met ons eens is.

Ook bij energie- en klimaattechnologie willen wij concrete technologische meerwaarde zien. Een politiek aantrekkelijk etiket is hierin echt onvoldoende. Die kaders moeten NADI vervolgens de ruimte geven om zelfstandig te werken. De Kamer bepaalt de opdracht en controleert de besteding van publiek geld. Deskundigen kiezen de projecten en daar moet de politiek vervolgens weer ver van wegblijven.

Een ander punt dat ik wil maken, is dat er een onoverzichtelijk woud van fondsen, investeringsinstellingen en innovatieagentschappen lijkt te ontstaan. Meneer Vermeer zei het net ook. Hoe verhoudt NADI zich tot de nationale investeringsinstelling, het Nationaal Groeifonds, de DIAO en andere instrumenten? Wie bewaakt het overzicht? Welke bestaande taken kunnen worden samengevoegd en welke oudere instellingen kunnen dan vervolgens verdwijnen? Ondernemers hebben weinig aan nog een loket als niemand uitlegt bij welk loket zij moeten zijn. Ik wil graag voorkomen dat ondernemers en onderzoekers door de bomen het bos niet meer zien en niet op de juiste plek terechtkomen.

Voorzitter. Tot slot vanuit mijn Digitale Zakenportefeuille nog kort over kwantumtechnologie. Ik zei het net al. Zoals de minister ons gisteren in een brief heeft laten weten — dank daarvoor — ligt hier voor Nederland een zeer belangrijke kans. Wij delen de analyse en de gekozen richting. Nederland heeft een sterke kennispositie en kwantumtechnologie kan van grote betekenis worden voor zowel onze economie als onze digitale veiligheid en strategische weerbaarheid. De vraag is natuurlijk wel: waarom wordt er dan niet boter bij de vis geleverd? Want als we dit soort zaken willen laten floreren binnen Nederland, dan zou het natuurlijk mooi zijn, zeker met de waarschuwing van de Algemene Rekenkamer, dat we daar ook geld bijpassen. Daar roep ik de minister dus via deze weg, vanuit Digitale Zaken, ook toe op.

Wij vinden het daarom goed dat NADI ook op dit terrein ruimte biedt om kansrijke innovaties sneller naar een toepassing te brengen. Daarbij blijft het voor ons van belang dat kwaliteit en doorbraakpotentie vooropstaan en dat ook kennis en technologie buiten Nederland beter kunnen worden benut. We zien uit naar de verdere ontwikkeling en ontvangen daarom graag brieven over het vervolg, zodat we de voortgang en resultaten van NADI goed kunnen blijven volgen.

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Een vraag van mevrouw Bühler en daarna mevrouw Oualhadj.

Mevrouw **Bühler** (CDA):

De heer Van den Berg raakte de samenwerking met Defensie al even aan. Ik ben benieuwd hoe u de samenwerking met Defensie, de DIOA, ziet.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Ik zeg er wel gelijk bij dat ik daar op dit moment wat minder goed in zit. Ik val vandaag in als vervanger van mevrouw Nanninga. Maar wat ik er wel over kan zeggen, is dat wij heel duidelijk moeten maken waar je in kan investeren en onder welke voorwaarden, en dat er geen wildgroei is van loketten. Uiteraard, zeg ik als oud-militair, liggen er ontzettend veel kansen om binnen onze defensie-industrie te innoveren. Maar we moeten daar niet eindeloos veel geld naartoe blijven sturen en die investeringen moeten vooral binnen Nederland landen, zodat we niet een defensie-industrie buiten Nederland subsidiëren. Dat zou ik zonde vinden.

Mevrouw **Oualhadj** (D66):

Mijn vraag aan de heer Van den Berg gaat even een paar alinea's terug, namelijk over het punt van diversiteit. Is de heer Van den Berg bekend met het feit dat we op dit moment behoorlijk veel economisch potentieel mislopen, omdat bijvoorbeeld vrouwelijke ondernemers niet net zo veel kapitaal kunnen ophalen als mannelijke ondernemers? De vraag die daaraan is gekoppeld, is: waarom zouden we dat juist vanuit het economisch potentieel, de potentie die daar ligt, nu aan de voorkant gaan uitsluiten?

De heer **Van den Berg** (JA21):

Ik moet wat mevrouw Oualhadj hier stelt, even uit elkaar trekken. Ze stelt enerzijds: waarom zouden we hier niet veel meer op inzetten? Tegelijkertijd heeft ze het erover dat het een probleem is dat vrouwelijke ondernemers minder geld zouden kunnen ophalen. Ik weet niet of het voor mij en voor onze partij zo heel relevant is. Ik denk in ieder geval dat het goed is dat we niet aan de voorkant nu allerlei diversiteitsprogramma's gaan opstellen. Wij zullen zeggen dat we moeten investeren in kwaliteit, op inhoud, op echte economische groei. Als dat van nature gebeurt met diverse teams waarin mannen en vrouwen, ondernemers, zelfstandigen en noem maar op samenkomen, leidt dat uiteindelijk tot de beste mix, denk ik. Maar dat is niet iets waar wij op moeten sturen. Dat moet uit zichzelf komen. Economische groei staat voorop.

De **voorzitter**:

Dank u wel.

Mevrouw **Oualhadj** (D66):

Voorzitter, nog een vervolgvraag als het mag.

De **voorzitter**:

Ja, gaat uw gang.

Mevrouw **Oualhadj** (D66):

Dat "van nature" gebeurt dus juist niet bij vrouwelijk ondernemerschap. Dat is precies het punt dat ik probeer te maken. Vrouwelijke ondernemers lopen ertegenaan dat ze niet zo veel kapitaal kunnen ophalen als mannen. We hebben in het coalitieakkoord gelukkig ook een doelstelling opgenomen om daarop bij te sturen in het beleid. Ik zet er niet op

in; ik wil juist dat we het niet uitsluiten. Als de heer Van den Berg het met me eens is dat we inderdaad moeten uitgaan van alle kansen en de potentie die er ligt, dan verwacht ik eigenlijk dat ik de heer Van den Berg juist aan mijn zijde vind en dat hij het inderdaad met me eens is dat we alle potentie die we zien moeten benutten, ook als dat vrouwelijk ondernemerschap behelst. Als we daarvoor de drempels moeten verlagen, moeten we dat dus ook zo veel mogelijk doen, juist om zo veel mogelijk economische potentie te benutten.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Ik zou daar toch wel afstand van willen nemen. Ik hoorde mevrouw Oualhadj zeggen dat vrouwelijke ondernemers dat van nature niet zo goed kunnen. Ik denk juist dat vrouwelijke ondernemers daar heel erg goed in zijn en dat we ze daar ook alle ruimte voor moeten geven. Maar nogmaals, ik hoor de ambitie van mevrouw Oualhadj dat we vrouwelijke ondernemers ook bij dit geheel willen betrekken en daar ben ik het helemaal mee eens. Ik denk alleen dat er een verschil van inzicht is, omdat ik mevrouw Oualhadj dan toch hoor neigen naar een bepaalde opgave die we vanuit de Kamer moeten neerleggen. Wij zeggen simpelweg: we gaan niet aan de voorkant ambities en doelstellingen vastleggen met zoveel procent vrouwen, zoveel procent etnische, culturele en diverse achtergronden en noem het maar op. Dat leidt ons nou juist af van de zaak en dat is niet wat we nodig hebben. Wat we nodig hebben, is economische groei voordat Nederland eraan ten onder gaat.

De **voorzitter**:

Uw laatste interruptie, mevrouw Oualhadj.

Mevrouw **Oualhadj** (D66):

Ja, tot slot. Het is niet iets wat ik denk of voel, het is iets wat onderzocht is. Op basis daarvan doe ik ook de uitspraak dat vrouwelijke ondernemers op dit moment minder kapitaal binnenharken dan hun mannelijke collega's. Dat is feitelijk onderzocht. Ik weet niet hoe ik de zucht van mijn buurman moet interpreteren, maar als het u vermoeit ... O, de heer Schenk zegt dat hij gewoon verkouden is en dat het geen waardeoordeel is. Oké, gelukkig. Ik wist niet hoe ik hem moest interpreteren, maar fijn dat u het even zegt. Het is een heel belangrijk onderwerp, dus ik dacht: even dubbelchecken. Dus, nogmaals, zeg ik via de voorzitter: het is niet een mening of een gevoel dat ik heb, maar het is iets waar wel degelijk onderzoek naar is gedaan. Vandaar dat ik het punt maak. Het is ook niet aan mij om aan de voorkant te zeggen dat we dit heel erg moeten pushen bij het NADI, maar ik wil vooral even duidelijk hebben dat we het ook niet gaan uitsluiten. Dat is de vraag die ik voor de heer Van den Berg had.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Ook van mij nog geen zucht, maar ik moet er wel een beetje om lachen. Het zit 'm in het volgende. Als je het niet uitsluit, wat staat er dan tegenover? Dat is een logische vraag die ik dan stel. Als we het openlaten, dan sluiten we het natuurlijk niet uit, maar dan leggen we ook geen plicht op. Als we elkaar daar kunnen vinden, ben ik helemaal oké. Volgens mij zou dit het agentschap moeten zijn voor disruptieve innovatie. We hebben dit nodig voor onze economische groei, die minstens, minstens naar 1,5% van ons bbp moet gaan. Als we niet al die beperkingen op het gebied van netcongestie zouden hebben, zouden we met gemak naar 2% kunnen. Dat heb ik veel liever dan dat we weer een of ander hobbyclubje gaan oprichten dat vooral allerlei doelstellingen heeft die afleiden van de zaak. Dit gaat om innovatie.

De **voorzitter**:

De heer Vermeer heeft nog een interruptie.

De heer **Vermeer** (BBB):

Dit vraag ik even ter bevestiging. Volgens mij bedoelt de heer Van den Berg dat dit agentschap gericht moet zijn op disruptieve innovatie en niet op waar iemand vandaan komt, welk dialect iemand spreekt en of iemand wel of niet een bepaalde opleiding heeft gedaan. Het moet gewoon gaan om de innovatie. Daardoor maakt het automatisch geen verschil welk geslacht iemand heeft die aan het loket terecht komt.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Ik ben zo blij met deze vragen. Ik kan deze volmondig met "ja" beantwoorden. Ik zei het net ook al: het gaat om deskundigheid, doorbraakpotentie en de verwachte economische of maatschappelijke opbrengst. Die moeten bepalend zijn. Of er mensen met allerlei verschillende afkomsten of culturele achtergronden bij zitten, en of dat mannen of vrouwen zijn: I don't care. Volgens mij zijn dit de voorwaarden die we aan de voorkant moeten stellen. Voor de rest moet het zich uitwijzen hoe het gaat. Daar heb ik heel veel vertrouwen in. Ik sluit inderdaad niemand uit, maar we hebben wel economische groei nodig. Dat is wel een voorwaarde.

De **voorzitter**:

Dank u wel. De minister heeft aangegeven vijftien minuten nodig te hebben om de beantwoording voor te bereiden, dus ik schors tot 19.35 uur.

De vergadering wordt van 19.20 uur tot 19.36 uur geschorst.

De **voorzitter**:

Welkom terug allemaal bij het commissiedebat Nationaal Agentschap voor Disruptieve Innovatie van de vaste commissie voor Economische Zaken. We hebben de eerste termijn van de Kamer gehad. We zijn aangekomen bij de eerste termijn van het kabinet. Ik geef daarvoor graag het woord aan de minister.

Minister **Herbert**:

Dank, voorzitter. Wat is dit een heerlijk debat over een onderwerp waar we, volgens mij, gezamenlijk erg enthousiast over zijn, waar de kansen van gezien worden, waar de noodzaak van gevoeld wordt en waarvan we allemaal dapper zitten te oefenen hoe we onze vingers ervan afhouden. Dat is nou precies een van de moeilijkste dingen om te doen, zoals iedereen zo mooi aangeeft. Daar herken ik mij ook in. Ik heb levendige herinneringen aan mijn vorige baan, waarin dit ook vaak speelde. Ik heb daar altijd alleen maar de bevestiging gevoeld dat het de grote kunst is om niet te denken dat je innovatie kunt managen zoals je een project moet managen. Het vraagt om andere werkwijzen. Het vraagt om nieuwsgierigheid in plaats van het te willen beheersen. Ik stel mij dus eigenlijk voor dat onze commissiedebatten in de toekomst misschien wel werkbezoeken moeten zijn, waarbij we vooral gaan uitvinden wat er nodig is om hier steun aan te geven in plaats van dat we het vooral willen controleren vanuit de achteruitkijkspiegel.

Er is een veelvoud aan vragen gesteld. Ik ga straks proberen om daar een beetje structuur in aan te brengen. Dat gaat mijn grote uitdaging worden in de veelheid van

losse onderwerpen die voorbij zijn gekomen. Voordat ik dat doe, vind ik het fijn als ik zelf nog een inleidende tekst mag delen. We hebben het hier namelijk eigenlijk over de geboorte van het NADI en dat verdient wat aandacht.

In de veranderende wereld moeten Nederland en Europa namelijk alles op alles zetten om technologisch relevant te blijven. Een paar weken geleden hebben wij gedebatteerd over het rapport-Wennink. De urgentie die uit dat rapport spreekt, delen wij hier, volgens mij, allemaal met elkaar. We zien daar ook vooral de kansenkant van in. Het is fijn om iedere keer opnieuw te zien dat Nederland een ontzettend krachtige kennisbasis heeft op een aantal specifieke domeinen, dat we sterke bedrijven hebben en dat we veel ondernemerschap hebben. Tegelijkertijd zien we dat we veel beter en sneller moeten worden in het omzetten van al die potentie naar echte oplossingen die maatschappelijke impact realiseren en onze economie kracht geven. Dat is niet alleen belangrijk voor onze economische groei, maar ook voor onze weerbare positie in een onrustige wereld. Er is daarom volop gedeelde energie om aan de slag te willen en om tempo te maken. Dat doen we dus ook. Ik ben daarom eigenlijk ook heel tevreden — ik hoor dat hier ook terug — dat er binnen twee weken nadat er op Prinsjesdag is gecommuniceerd dat we kunnen starten met het NADI en dat er budget voor is, al een eerste challenge is gecommuniceerd door aan te sluiten bij SPRIND. Ik noem dat pragmatisme, waarmee je ook enorme startenergie laat zien. Wat mij betreft is dat ook de spirit waarmee we vanaf nu gaan werken: iedere keer zoeken naar wat we alvast kunnen doen.

De eerste challenge is dus gestart. De boegbeelden die op de tribune zitten, hebben al veel credits gekregen vandaag, maar ik wil ze ook nog een shout-out geven. Er wordt terecht vertrouwen aan het NADI gegeven, omdat ze daar de kennis en ervaring hebben om te weten hoe je kansen moet spotten, maar vooral ook hoe je die kansen weet om te zetten in snelle actie. Het gaat erom om bedrijven, onderzoekers, investeerders en publieke organisaties allemaal aan elkaar te koppelen en naar succesvolle programma's te brengen. We moeten succes dan niet definiëren als "gegarandeerd resultaat", want falen betekent soms ook dat je beter weet hoe je weer verder moet. In innovatieve landschappen wordt dan wel altijd gezegd: aim high, fail fast. Zo blijf je niet te lang op een dood spoor zitten.

In dat eerste programma gaan we dus samen met SPRIND aan de slag. Parallel daaraan bouwen we een organisatie op. Die organisatie staat nu nog niet volledig, maar de eerste innovatieve teams kunnen al aan de slag met programma's. De ervaring die we opdoen, kunnen we iedere keer weer gebruiken om de opzet van NADI uiteindelijk goed te laten aansluiten op onze doelen. "Leren door te doen" is wat mij betreft dus ook een van de kenmerken die we vast willen houden. Voor mij is het NADI niet een doel op zich, maar een middel om iets anders voor elkaar te krijgen. Ik ben niet gericht op een startdatum in de eerste helft van 2028. Ik ben gericht op wat er volgende week weer kan, en de week daarna. Ik weet dat wij die energie delen met de mensen die nu de trekkersrol hebben. Het doel is het maken van impact. Het NADI kan met doorbraakinnovaties oplossingen vinden voor maatschappelijke uitdagingen. Denk daarbij bijvoorbeeld aan de pfas-problematiek of het beschermen van onze zeekabels, onze Noordzee-infrastructuur.

Ik wil dat niet gaan dicteren, omdat ik niet denk dat ik moet gaan aanwijzen waar een doorbraak op gevonden moet worden. Het feit dat er domeinen zijn benoemd in het rapport-Wennink, is eigenlijk ingegeven door de afweging waar we als Nederland nou

onderscheidend talent in hebben of waar we kennis in hebben opgebouwd op domeinen waarin ook veel groei te verwachten is vanuit de vraagkant in de komende jaren en waarin het interessant is om een positie op te kunnen bouwen op het vlak van weerbaarheid op het wereldtoneel. Die drie elementen zijn afgewogen en zijn de aanleiding geweest voor de domeinkeuze, of de domeinselectie, zoals die in het rapport-Wennink staat. Daarmee geef ik meteen al wat reflectie op dit punt, zoals mevrouw Martens-America mij verzocht te doen. Is daarmee dan precies gezegd binnen welke hokjes er vanaf nu alleen nog maar gekleurd mag worden door het NADI? Mijn antwoord daarop is: nee. Ik zou het overigens wel slim en handig vinden om te kijken hoe je op z'n minst je best kunt doen om vragen te koppelen aan hoe je de groei die je als Nederland hoopt te maken ook daadwerkelijk bereikt, maar het is dus niet zo dat het uitsluitend binnen die domeinen moet gebeuren. Ik denk dat we daar straks nog even wat dieper op ingaan.

Gisteren heb ik werkbezoeken gebracht aan een aantal partijen die zelf ook al wat ervaring hebben met bijvoorbeeld een SPRIND-traject. Ik sprak met ondernemers die werken aan robotica, nieuwe materiaaltechnologie en innovatieve kernenergie. TETMET, een bedrijf dat eraan werkt om met minder grondstoffen toch sterke materialen voor bijvoorbeeld satellieten te maken, kon vertellen over hoe het werkt om mee te doen in zo'n programma van SPRIND. Zij vertelden bijvoorbeeld — ik vond dat een inspirerend en mooi voorbeeld — dat ze een PowerPointpresentatie moesten maken over hoe zij met geld van SPRIND een opdracht hadden uitgevoerd. Het spreekt me aan dat ze in een vrije vorm mogen vertellen over hetgeen geëvalueerd wordt. Ik zou dat dus ook niet te vormvast willen maken. Ook hier gaan we vast later nog op in.

Het willen afkijken van hoe SPRIND, ARIA in het Verenigd Koninkrijk en ARPA in de Verenigde Staten dit doen, is niet alleen slim, maar ook zeker wat we voornemens zijn te gaan doen. NADI moet natuurlijk iets toevoegen aan het overheidsinstrumentarium dat we nu al hebben. Ik twijfel er niet aan dat we met NADI nu echt iets nieuws introduceren. Het is een instituut, een agentschap, waarin we starten met een grote vraag, de Big Hairy Goals, en we partijen, consortia of bedrijven die denken "ja, hier heb ik iets interessants voor te bieden" uitdagen om het NADI aan te schrijven. Uiteindelijk wordt er dus altijd gestart vanuit een probleem en kunnen verschillende teams parallel aan elkaar aan oplossingen werken. Is dat dan in de eeuwigheid in een competitie of in parallelle trajecten? Ik stel me zo voor dat het hele traject waarschijnlijk fases kent. Je start met meer teams dan waar je uiteindelijk mee eindigt. Ook op dit vlak zijn we weer absoluut voornemens om te kijken hoe goed dit werkt in de landen die daar nu al ervaring mee opdoen.

De essentie blijft altijd dat als iets niet werkt, je het snel moet kunnen stoppen. Als iets wel werkt, wil je juist opschakelen door een nieuwe termijn te geven en daar weer wat geld aan te koppelen. Dat vraagt om een organisatie die daar zelfstandig, dus in autonomie, snel en wendbaar in kan handelen, die voldoende schaal heeft en die vooral ook heel erg bereid is om risico's te nemen. Dat is uiteindelijk wat excellent talent aantrekt. Sterker nog: als die voorwaarden niet ingericht zijn, gaan mensen niet komen. Dat excellente talent is eigenlijk weer waar het om draait om uiteindelijk succesvol te kunnen zijn.

Volgens mij zijn er allemaal goede dingen gezegd, ook net in het gesprek, over dat we moeten gaan verdragen dat veel dingen zullen "mislukken". Ik zet dat tussen

aanhalingstekens, omdat je ook vanuit mislukkingen juist weer wat leert over hoe je verder moet.

Het NADI staat niet op zichzelf. Ik heb net aangegeven waar het volgens mij iets toevoegt wat we nu niet hebben. Ik zie wel degelijk hoe het kan samenhangen in een grotere ontwikkeling met bijvoorbeeld zoiets als de nationale investeringsinstelling. Ik stel mij namelijk voor dat als er succesvolle oplossingen gevonden worden vanuit NADI-trajecten, dat kan leiden tot bedrijven die willen groeien en die daarvoor kapitaal nodig hebben. Daarvoor zijn juist weer instituten zoals de nationale investeringsinstelling geschikt.

Het Nationaal Groeifonds is zoals ook al door een aantal van u omschreven, nadrukkelijk bedoeld om in ecosystemen eigenlijk te funden voor kansrijke ideeën. Het is dus eigenlijk steunegend aan iets waar al een idee voor klaarligt. Om een voorbeeld te noemen: het Nationaal Groeifonds heeft mee geïnvesteerd in een pilotfabriek voor fotonica, die afgelopen maart in Eindhoven is geopend. Het opschalen, na gebleken succes van deze pilotfabriek, zou zomaar eens gefinancierd kunnen worden vanuit de nationale investeringsinstelling. Ik zeg "zou zomaar eens kunnen", omdat ik niet degene ben die daarover beslist. Dat wil ik ook graag zo houden. Maar het zou dus zomaar kunnen. Het NADI is er juist om die grote vragen te stellen en verrast te raken door de oplossingen die eruit komen. Het gaat om risicovolle, missiegedreven doorbraakinnovaties. Zo versterken we met dat totale landschap de keten van kennis naar technologische doorbraak naar toepassing en schaal. Gaan we dan ook dingen stoppen? Ja, het is niet voor niks dat we bijvoorbeeld hebben gezegd: Invest-NL en Invest International moeten opgaan in een nieuwe nationale investeringsinstelling, om te voorkomen dat we versnipperd raken.

Dan over samenwerking in een breder netwerk. Nederland is te klein als je kijkt naar wat technologische vooruitgang nodig heeft. We moeten daarvoor niet alleen op nationale schaal kijken. Dat is een illusie, en wat mij betreft ook helemaal niet wenselijk. Dus ja, het gaat altijd om het zoeken van Europese samenwerking. Ik zie daarin ook die verschillende organisaties die aan het ontstaan zijn, en sommige die al een tijdje bestaan, zoals SPRIND, ARIA, waar wij NADI aan toevoegen. Ik weet dat ze in Frankrijk bezig zijn met een instelling. Ik stel mij voor dat daar ook levendige afstemming gaat zijn tussen die organisaties, dat er soms gekozen gaat worden om samen challenges te doen en dat er soms bewust afgestemd wordt om er niet op te gaan zitten: als jullie dit doen, dan gaan wij daar niet op zitten, maar dan pakken wij iets anders. Er zal altijd een priolistje zijn waar meer dan één ding op staat. Op die manier zie ik voor me dat we samen sneller gaan dan dat iedereen afzonderlijk kan gaan. Het gaat om het bundelen van slagkracht op strategische technologie.

De kern iedere keer is hoe we nou tempo gaan maken en een beetje zekerheid opbouwen over wat we dan eigenlijk oprichten, zonder dat we erbovenop gaan zitten en het vermoorden. Want dan hebben we het dus kapotgemaakt. Ik wil daar graag straks verder op ingaan. Voor mij is overduidelijk dat kabinet en Kamer de kaders stellen, dat we heel brede maatschappelijke thema's meegeven die interessant zouden kunnen zijn in de vorm van die domeinen — ja, we moeten daar niet restrictief in zijn — en dat we vooral binnen die kaders het NADI heel veel ruimte geven om zélf te handelen.

Dan zal ik aan de hand van een aantal grotere onderwerpen terugkomen op de vragen

die gesteld zijn. Start ik nog even met de domeinen? Ik denk dat ik daar zelf al wat over gezegd heb, maar mevrouw Martens-America vroeg of ik kan reflecteren op die domeinen. Zoals ik net heb aangegeven: voor mij zijn het domeinen die wel degelijk alvast aangeven waar die combi zit van aan de ene kant het unieke Nederlandse vermogen om kennis en talent te onderscheiden en aan de andere kant de groeimogelijkheden, omdat er een maatschappelijk relevante vraag is waar oplossingen voor nodig zijn op wereldniveau, bekeken vanuit een ondernemersblik en niet vanuit een politieke blik. Dat is hoe die domeinen nu tot stand zijn gekomen, en waarvoor ook nu al krachtige ecosystemen zijn. In die zin denk ik dat het nuttig is om ook bij de vragen die je vanuit het NADI gaat starten, regelmatig even achterover te leunen en de vraag te stellen: denk ik dat hier vanuit een Nederlandse kracht onderscheidende oplossingen voor kunnen komen? Dus die domeinen zijn in die zin interessant om wel mee te geven aan het NADI, maar ik herhaal: niet omdat ze daarmee restrictief zijn. Dus ik wil dat er ook ruimte blijft voor degenen die challenges starten in het NADI om ook nieuwe kansen te kunnen bekijken.

Financiert het NADI ...

De voorzitter:

Kunt u even een punt zetten, minister?

Minister Herbert:

Ja, dat is goed.

De voorzitter:

Over de structuur van dit debat. U heeft een uitgebreide inleiding gegeven. We komen nu aan bij ...

Minister Herbert:

Zal ik de blokjes noemen?

De voorzitter:

... de blokjes. Dus het is fijn als u de blokjes eventjes wilt benoemen.

Minister Herbert:

Ja, snap ik; dat ga ik doen.

De voorzitter:

En volgens mij waren er naar aanleiding van de inleiding al een aantal interrupties van de Kamerleden. Dus we gaan de blokjes noemen, en dan gaan we de interrupties doen naar aanleiding van de inleiding.

Minister Herbert:

Ik ben van plan om even in te gaan op die domeinen waar het NADI ingezet kan worden. Daarna zal ik vooral op de werkwijze en de randvoorwaarden ingaan, waar zonet veel over gezegd is. Dan wil ik specifiek stilstaan bij evaluatie en governance van het NADI en nog wat zeggen over de financiering. Tot slot wil ik een veegronde doen als er nog losse vragen overgebleven zijn.

De voorzitter:

Helemaal goed, dank u wel. Er zijn naar aanleiding van de inleiding een aantal interrupties. Ik zag de heer Van der Lee en daarna de heer Vermeer. Ook in deze ronde drie interrupties in tweeën.

De heer **Van der Lee** (PRO):

Wat de minister zegt over de domeinen spreekt mij aan, maar ze zet ook weer een deur open. Daar wil ik toch even op doorvragen. SPRIND heeft ook vijf domeinen waarbinnen ze haar challenges formuleert. Die zijn bijna identiek aan de domeinen die dit kabinet heeft gekozen. Bedoelt de minister daarmee dat zij dat meegeeft als richting, maar dat daaromheen duizend bloemen mogen bloeien, of nemen we toch een beetje afscheid van dat duizend bloemen bloeien? Want dat hebben we in Nederland heel vaak gedaan en volgens mij leer je nou juist van de voorgangers van NADI dat je langjarig, structureel, in een bepaald domein van challenges moet investeren, wil je echt tot resultaten komen. Ik voel daar toch een beetje spanning. Dus ik hoop dat de minister een beetje op mijn lijn zit. Ook hoor ik collega's die weer duizend bloemen willen laten bloeien, maar ik geloof dat het verleden laat zien dat dat niet de beste route is. Dus ik hoor graag hoe de minister daartegen aankijkt.

Minister **Herbert**:

Het klopt ook precies. Ik probeer nadrukkelijk weg te blijven van "het moet binnen deze domeinen" en daarmee te sturend te zijn. Ik denk zelf dat die vier domeinen onwijs veel ruimte geven voor heel veel vragen. In die zin heb ik geen grote stress dat er duizend bloemen kunnen bloeien rondom deze domeinen. Dus "duizend bloemen" is absoluut niet wat ik voor mij zie. Drie bloemen zou misschien best kunnen. Ik wil vooral wegblijven van het mensen verbieden om de hele tijd rond te kijken waar de echte innovatieve trends zitten die over tien jaar kansrijke ontwikkelingen opleveren. Die mensen wil ik geen verbod opleggen om iets te mogen zien.

De **voorzitter**:

Meneer Van der Lee, in tweede instantie.

De heer **Van der Lee** (PRO):

Dit vind ik belangrijk en nuttig. Volgens mij zitten we op dezelfde lijn. Ik wil nog wel benadrukken dat het erom gaat technologisch agnostisch te zijn, maar dat de politiek wel enige sturing moet meegeven bij het formuleren van de challenges. Daarom ben ik dus blij dat die domeinen zijn geformuleerd. Daarbinnen geldt dat we absoluut niet moeten sturen op hoe je een challenge oplost in termen van welke type technologie je gebruikt. Ik hoop dat we ook daar op dezelfde manier naar kijken.

Minister **Herbert**:

Zeker ga ik mij nooit willen bemoeien met, en de Kamer ver afhouden van het sturen op welke oplossingen gezocht moeten worden. Ik ben zeer benieuwd welke vragen er gaan komen; ook daar ga ik niet op sturen. Ik ga overigens wel mijn best doen om ook bij collega-departementen te kijken of er prangende vragen zijn die als inspiratie aangedragen willen worden. Ik vind het helemaal interessant als daar ook financiering zou kunnen meekomen van departementen, want wat mij betreft is het denkbaar dat er programmalijnen te koop kunnen zijn. Maar nogmaals, dan wel met budget erbij.

De heer **Vermeer** (BBB):

Volgens mij is een van de essentiële vragen die door meerdere mensen hier

opgeworpen worden, toch wel: waarom domeinen noemen als ze niet restrictief zijn? Daarmee suggereer je toch wel dat er een bepaalde sturing is. In het hele klimaatbeleid bijvoorbeeld hebben we allerlei technologieën al beschreven. Daarmee staan nieuwe technologieën niet eens in de wetten; daar kunnen we niks mee. Moeten we niet gewoon stoppen met het benoemen van domeinen en het gewoon z'n gang laten gaan in plaats van daar toch weer — ik kan het niet anders omschrijven — politieke sturing op te geven, die dan ook nog eens gebaseerd is op een rapport van iemand die daar heel goed vorm aan gegeven heeft, maar ook met een bepaalde blik op de wereld, die ook maar één visie op de wereld is, terwijl er meerdere zijn? Dus waarom toch die neiging om domeinen te noemen als we zeggen dat het disruptief en innovatief moet zijn en we het allemaal z'n gang moeten laten gaan?

Minister Herbert:

Ik hecht heel veel waarde aan het rapport van meneer Wennink en zie dat niet als slechts een mening. Ik denk dat het volgende ontzettend belangrijk is, en dat zien we eigenlijk ook de hele tijd in Nederland. De enige manier waarop Nederland echt onderscheidende kracht kan hebben ten opzichte van delen van de wereld waarin veel meer kapitaal beschikbaar is, of delen van de wereld waarin er veel meer directieve overheidssturing is en er daarmee veel meer mogelijkheden zijn, is geloven in de kracht van ecosystemen. Daarin zijn we vrij uniek. Ik hecht daarom veel waarde aan juist die ecosystemen die al in Nederland actief zijn, passend bij die domeinen en nog specifiek de strategische markten. Ik denk ook dat daarin de grootste kans zit om juist vanuit het Nederlandse landschap met heel baanbrekende oplossingen te komen, ook voor toekomstige problemen. Dat zijn voor mij allemaal zaken die ik echt mee wil geven.

Toch blijf ik er dan iedere keer het volgende achteraan zeggen. Dat is de waarde van die domeinen. Daar investeren we ook in met het Nationaal Groeifonds. Dat wordt namelijk ook beperkt tot die domeinen. Het is zo dat er andere stimulerende dingen gedaan worden vanuit het industriebeleid op juist die domeinen, omdat we geloven dat we moeten focussen om succesvol te kunnen zijn. Dat is denkend vanuit wat al is ontstaan, maar tegelijkertijd gaat het NADI er nou net over dat je je probeert voor te stellen hoe de wereld er over tien jaar uit zou kunnen zien. Juist omdat ik voor het NADI het meest beducht ben om sturend te zijn, wil ik niet zeggen: je mag alleen maar zoeken binnen die vier domeinen. Meneer Vermeer vraagt me of ik dan ook zo ver wil gaan om helemaal niks te zeggen over die domeinen. Ik wil toch graag die domeinen meegeven, omdat die wel degelijk waarde hebben voor waar juist in Nederland de kansen liggen.

De voorzitter:

Meneer Vermeer, in tweede instantie.

De heer Vermeer (BBB):

Maar de minister zal, vanuit BBB geredeneerd, heel goed begrijpen dat als de hele wereld vindt dat wij een van de best ontwikkelde ecosystemen hebben, zoals bij agrifood, maar dat in het rapport-Wennink feitelijk vrij onderbelicht is, zeker in verhouding tot de wereldwijde impact die dat heeft, ik het gewoon vanuit mijn partij eigenlijk onacceptabel vind dat dan die domeinen zo gekanaliseerd worden. Als dit kabinet vindt dat er op het gebied van stikstof in de landbouw echt een grote uitdaging is, moet dat een voorloper zijn voor wat er in de hele wereld gebeurt en zouden we al onze krachten juist op dit terrein moeten inzetten. Niemand in de rest van de wereld snapt immers waarom wij überhaupt één boer uit het land zouden laten verdwijnen.

Minister **Herbert**:

Als meneer Vermeer er zorgen over heeft of agrifood uitgesloten zou zijn van vraagstukken die bij het NADI spelen, kan ik die zorgen helemaal wegnemen. Ook in eerdere debatten of op andere momenten waarop we elkaar gesproken hebben, heb ik aangegeven dat er voor mij wel degelijk allerlei matches zijn tussen de domeinen en het veld waarin meneer Vermeer zoekt. Daar zie ik geen enkele belemmering, alleen maar mogelijkheden.

De **voorzitter**:

U vervolgt de beantwoording.

Minister **Herbert**:

Dan zal ik nu verdergaan met de werkwijzen en randvoorwaarden. Daar zijn veel vragen over gesteld. Wij stellen ons voor dat het NADI zo gaat werken dat op vraagstukken zogenaamde innovation directors worden aangesteld, mensen met status in het veld bij wie die vraag specifiek hoort, en dat die personen gaan selecteren welke teams aan de slag mogen met een eerste budget en in competitie met elkaar gaan werken aan hun eigen oplossing voor het vraagstuk dat neergelegd is. Wij stellen ons voor dat er dan iedere keer tussen beoordelingen faseafsluitingen zijn waarin eigenlijk weer wordt gekozen met welke teams en met welke oplossingsrichtingen men verdergaat. Daarbij wordt opnieuw gedacht vanuit "fail fast": bepaal snel waarvan je gelooft dat het niet gaat werken en zet door op waar de winnende elementen zitten. Dat proberen we zo veel mogelijk af te kijken van onze zusterorganisaties, zoals SPRIND; ik noem ze maar "zusterorganisaties". Daarom is het zo interessant om nu ook samen in zo'n challenge te stappen. Dan zien we daar weer andere dingen, bijvoorbeeld dat bij SPRIND geleerd is dat het ertoe doet dat het IP dat in dit soort trajecten ontstaat, blijft liggen bij het team. Daar zit namelijk hun reden om hier aan het eind ook een commercieel succes van te kunnen maken.

Het is overigens ook interessant dat ze daar hebben afgesproken dat als het IP niet gebruikt gaat worden door een team dat eigenlijk wel tot een succesvolle oplossing is gekomen, de organisatie uiteindelijk de mogelijkheid heeft om het IP bij een andere partij neer te leggen; dat heb ik ook net gisteren geleerd. Dan vindt er dus eigenlijk een overdrachtsmoment plaats. Dit alles dient eigenlijk om te voorkomen dat er wel oplossingen zijn maar dat die niet naar de markt komen. Volgens mij noemde een van u dit als een zorg, want je wil dat die oplossingen wél naar de markt komen. Ik zeg daarmee niet dat dit is hoe we het gaan doen. Eigenlijk wil ik graag dat de mensen met kennis van zaken die hier nu het meest op aan het studeren zijn, juist hier nog wat dieper in duiken en dat we dan vastleggen hoe we het voor ons zien. Ik wil dit de Kamer in een brief doen toekomen. We hebben daarbij nu als een soort timing in ons hoofd dat we dit aan het eind van het jaar kunnen doen, dus met wat eigen ervaring en nog wat extra in het buitenland opgehaalde voorbeelden.

Die snelheid van de oprichting, waar ik op gechallenged ben, raakt mij in mijn hart, omdat ik eigenlijk niet eens wil horen dat er pas in 2028 iets zou kunnen zijn; ik heb daar net al iets van laten blijken. Eigenlijk wil ik vooral weten wat we volgende week kunnen doen en wat we volgende maand kunnen doen, terwijl we ondertussen werken aan het naar de toekomst toe netjes borgen van de dingen, want natuurlijk moeten we dat netjes en zorgvuldig doen. Zo snel mogelijk; ik heb geleerd dat er sprake is van de langst

mogelijke of denkbare looptijd als er een wet moet komen. Dat is nog niet helemaal zeker, maar het lijkt erop dat dat toch een verstandig idee is. Daar laat ik mij nog verder over adviseren; dat ga ik zeker met u delen. Dat vraagt eigenlijk de langste doorlooptijd, maar dat betekent niet dat we in de tussentijd niks kunnen doen. Sterker nog, ik laat me graag ook nog door u adviseren over wat er wél allemaal al mogelijk is, want daar zoek ik elke dag naar. Ik weet dat de co-founders, zoals we ze naar buiten noemen, daar even hard in mee zullen zoeken.

Mevrouw **Martens-America** (VVD):

Als wij één ding kunnen leren van de start- en scale-upfounders, is het dat opgeven geen optie is en dat als je iets wil, het morgen geregeld kan worden. Nou snap ik natuurlijk heel goed dat wanneer er wetgeving aan te pas komt, wij gewoon simpelweg een aantal boxjes moeten afvinken. Maar ik vind de minister ondanks haar enthousiasme toch wel voorzichtig als het gaat over het stellen van ambities. Halverwege 2028 is natuurlijk heel ver weg. De minister vroeg ook of wij zelf alternatieven hebben. We zijn gestart met een pilot, waar 40 miljoen euro voor is vrijgemaakt. Wat zou het kosten, of hoe zouden we het mogelijk kunnen maken, om wellicht nog een pilot te laten starten? Dat zeg ik om toch een beetje tegemoet te komen aan de vraag van de minister om daarover mee te denken.

Minister **Herbert**:

Dank voor deze suggestie. Gelukkig kan ik daarover zeggen dat daar allemaal concrete zoekacties voor lopen, bijvoorbeeld omdat ik contact heb met departementen. Tegen hen heb ik gezegd: "Goh, jullie willen toch ook graag dat er een programma zou zijn dat voor jullie wellicht ... Jullie willen iets sponsoren. Hoelang hebben jullie nog nodig om daar budget voor vrij te spelen?" IenW heeft bijvoorbeeld al gezegd dat zij daar budget voor vrij willen maken. LVVN heeft gezegd dat ze dat in de Voorjaarsnota willen gaan regelen. Op die manier probeer ik iedere keer te zoeken of we weer volgende programma's kunnen laten starten. Dat is de wijze waarop we zoeken naar de eerst mogelijke kansen om dingen te doen, en daar weer van te leren. Dat past inderdaad bij niet wachten tot er weer een agentschap staat.

Dan is er door meerderen van u ook gevraagd hoe er gekeken moet worden naar de samenhang met DIOA, het innovatieagentschap bij Defensie. U mag van mij weten dat ik daar met veel aandacht naar kijk, omdat het ondenkbaar zou zijn dat dit geheel los van elkaar bestaande clubjes zouden worden. We zoeken dus naar maximale synergie op de korte termijn. Mijn ambitie is — daar zal ik eerlijk in zijn — om dat uiteindelijk te laten mergen in één organisatie. Ik kan er goed mee leven dat dat nu nog even niet de route is die tot de grootste snelheid leidt, omdat ik ervaar dat er juist bij Defensie een grote noodzaak is om op korte termijn vernieuwende trajecten te doen, waarvan gegarandeerd is dat die over een paar jaar tot inzet leiden van nieuwe oplossingen. Dat heeft iets te maken met bijvoorbeeld de wijze waarop er verantwoording afgelegd moet worden over de procenten die aan Defensie besteed worden. Daar hoort namelijk ook bij dat je moet kunnen aantonen dat je dat geld op enig moment besteed hebt aan echte spullen. Daar zit dus een iets andere drive achter, die nu niet helemaal matcht met wat we nu in het NADI proberen op te starten. Tegelijkertijd is er ook bij DIOA en vanuit Defensie wel degelijk — er werd net al door een van u gerefereerd aan spoor één en spoor twee — een spoor waarin interesse is voor de wat langere looptijden, dus met een verdere horizon. Dat zijn nou typisch dingen waar juist die connectie met NADI veel dichterbij ligt. De dual-use werd al genoemd, die daarin ook zeker relevant is. Dat zijn

dus dingen waar ik uiteindelijk juist heel veel kansen zie voor óf trajecten voor Defensie binnen het NADI, óf trajecten in innige samenwerking. Op z'n minst mag u mij erop blijven aanspreken dat er geen dingen dubbel gebeuren omdat er door twee departementen gestuurd wordt op een apart orgaan. Dat mag niet gebeuren en daar wil ik ook zelf bovenop zitten.

Ik wil nog één ding toevoegen, voorzitter. Een van de dingen in de voorwaarden die we nog wel goed moeten gaan snappen, is dat Defensie er om begrijpelijke redenen, dus om veiligheidsredenen, soms net iets meer behoefte aan heeft om een groot hek te zetten om de dingen die ontwikkeld worden. Het is denkbaar dat daar net wat andere eisen aan gesteld worden of net wat andere randvoorwaarden voor ingericht moeten worden dan bij een aantal andere trajecten het geval is. Dit willen we eerst goed begrijpen voordat we zomaar zeggen dat het een-op-een hetzelfde is. Ook hierover, dus over de uitkomst van dit onderzoek en hoe dat leidt tot een soort plaatje waar je naartoe probeert te bewegen, ben ik van plan om u voor het eind van het jaar te informeren.

Mevrouw **Bühler** (CDA):

Ik stak al aan het begin van de toelichting van de minister mijn vinger op, en in de tussentijd is er al het een en ander beantwoord. Ik vind het inderdaad heel goed dat u zegt: we gaan kijken hoe we zoveel mogelijk synergie kunnen krijgen. Aan het einde gaf u aan dat Defensie misschien toch nog wel behoefte heeft aan een vehikel met een hek eromheen. Ik denk dat het heel belangrijk is om in die uitwerking, zeker op het moment dat het gaat om een situatie of een fase waarin je te maken hebt met een wat hogere TRL, rekening te houden met een veel meer gespecificeerde uitvraag van Defensie over wat het nodig heeft. De vraag is of dat soort uitvragen past bij het NADI. Ik zou dus heel graag willen zorgen dat we datgene in het NADI dat heel innovatief is, dus helemaal vooraan staat, daar laten, en dat we het soort uitvraag dat lijkt op een vroege aanbesteding apart houden, zodat die dingen niet met elkaar verweven worden.

Minister **Herbert**:

Ik ben het van harte eens met mevrouw Bühler. Dat is iets waar we alert op moeten zijn.

Dat is meteen een mooi bruggetje naar een ander onderwerp waarover een aantal vragen gesteld zijn. Wat kun je nou doen om te zorgen dat oplossingen uiteindelijk echt naar de markt gaan? Kun je oplossingen oppikken in de vorm van launching customership? Ik geloof hier heel erg in. Ik vind ook dat we als overheid meer moeten durven om launching customer te zijn van bepaalde vroege oplossingen. Dat vraagt overigens wel van ons om er verstandig mee om te gaan. Als je bijvoorbeeld meewerkt aan het in het echt toepassen van een nieuwe soort beton, ga je dat natuurlijk niet doen bij een viaduct over de A1. Dat is een voorbeeld vanuit mijn oude ervaring. Dan zoek je een plek waar je, zonder dat daar allemaal garanties bij gevraagd worden, voor het eerst iets kunt proberen, zodat je ervan kunt leren. De rol van launching customer vind ik dus een belangrijke rol, die wij ook als overheid kunnen spelen.

We moeten daarbij nog zoeken naar hoe dat matcht met de aanbestedingsregels. Daar is ook een vraag over gesteld. We zien dat ARPA in Amerika daar aparte mogelijkheden voor heeft. Ik moet nu even spieken ... Dat zijn de zogeheten Other Transaction Authorities, die veel soepeler kunnen inkopen bij een ARPA-programma. Daar kijk ik met enige jaloezie naar, geef ik eerlijk toe. Dat hebben wij nu niet, dus dit is bijvoorbeeld iets waar we in de komende tijd op willen studeren: hoe kunnen we hier nou toch iets in

vinden? Ik ben er, ook vanuit vorige ervaringen, van overtuigd dat we binnen aanbestedingsregels heel vaak veel meer mogelijkheden hebben dan de mogelijkheden die het makkelijkst gebruikt worden.

Mevrouw **Oualhadj** (D66):

Heel fijn. Die puzzel is ingewikkeld; dat deel ik met deze minister. Dat is ook omdat dit vraagstuk — hoe gaan we launchingcustomerschap echt een plek geven? — buiten deze commissie en op andere terreinen al langer speelt. Die aanbestedingsregels moeten inderdaad aangepast worden. Verwachten we dat die puzzel ook voor het einde van het jaar gelegd is en dat we daarover dan meer gaan lezen in de aangekondigde brief?

Minister **Herbert**:

Laat ik beloven dat ik op z'n minst aangeef wat dan de stand van zaken is, omdat dit voor mij ook gewoon een belangrijk onderwerp is. Ik wil hier dus maximaal tempo in maken. Ik heb niet de illusie dat ik het ga regelen binnen de termijn die ik kies, maar het zoeken ga ik zeker doorzetten. Dus ja, dat landt dan ook in die brief.

Ik heb hier een heleboel losse briefjes liggen, waarvan ik er volgens mij ook al een heleboel behandeld heb.

Misschien kan ik nog iets zeggen over het hele landschap van organisaties, en hoe we zorgen dat niemand erover hoeft te twijfelen bij welk loket hij moet zijn voor wat. Ik begrijp namelijk best dat er een veelheid van dingen is. Ik heb al betoogd dat het NADI een vrij unieke toevoeging is aan het landschap, maar we blijven behoefte hebben aan de ROM's, die veel meer in de vroege fase van innovaties zitten en daar start-ups oppikken, en ook aan het Nationaal Groeifonds, dat er specifiek is om ecosystemen te subsidiëren waar ze nog zeker niet rendabel zijn en daarom overheidssteun nodig hebben. We blijven zeker doorgaan met organisaties die zelf onderzoek doen, zoals TNO, en met een instelling als NWO, die juist weer steun geeft aan spin-offs vanuit universiteiten. Zo is er een veelheid aan organisaties. Ik heb weleens een plaat gezien waarop al deze initiatieven samenkwamen. Die zag ik bij RVO. Ik zou die dolgraag op mijn kamer hebben, want ook ik denk dat het goed is om dit overzicht te creëren. Ik heb er, nogmaals, geen twijfel over of het NADI straks een lastig te vinden plek zal blijken. Dat hoor ik ook terug van de co-founders, die aangeven dat het eigenlijk eerder de namen zijn die verbonden zijn aan zo'n instituut, en de aantrekkelijke vragen die daar gepitcht worden, die het aantrekkelijk maken, dan een soort procedureel overzicht of zo. Zo werkt het gewoon niet.

Ik heb al wat gezegd over hoe belangrijk ik het vind dat er onwijs makkelijke methodes zijn om je te kunnen aanmelden en om verantwoording af te kunnen leggen binnen deze organisatie. Iemand vroeg: hoe gaan we nou voorkomen dat je een hele subsidieafdeling moet hebben om in aanmerking te kunnen komen? Ik denk dat de voorbeelden in het buitenland laten zien dat het niet zo werkt bij de nu al bestaande zusterorganisaties. Het is ook zeker niet wat wij willen bij het NADI. Het moet simpel en kort zijn. Ik denk ook eerder aan werken met pitches dan aan het schrijven van uitgebreide boeken. Dat is volgens mij ook precies zoals het gaat in innovatieve landschappen.

Ik kijk nog even in mijn blaadjes. Over instrumenten hebben we het gehad ... Volgens

mij hebben we hiervan een heleboel onderwerpen gehad.

Er is nog gevraagd: gaan we vooral ook zorgen dat we privaat kapitaal kunnen betrekken in het financieren van trajecten? Overal waar we kansen zien om privaat kapitaal te koppelen, moeten we dat zeker doen. Dat geldt overigens precies zo voor andere soorten fondsen. Maar aan het NADI zelf kunnen we nu saldorelevant budget koppelen. Meneer Van der Lee zei dat al heel treffend. Daar ben ik ook zielsgelukkig mee, want het zal gewoon nodig zijn. Dit is in eerste instantie iets waarvan je moet geloven dat het het waard is om er publiek geld in te stoppen, zonder dat je daarbij zegt dat het terugverdiend moet worden. Is het dan onmogelijk om er zelf ooit iets van terug te gaan zien? Nou, ik zou me best kunnen voorstellen dat je bijvoorbeeld in een bepaalde fase, wat verderop in de ontwikkeltrajecten, als ergens extra budget aan gekoppeld moet worden, ook gaat kiezen voor converteerbare leningen of dergelijke vormen. Maar eigenlijk is dit allemaal uitwerking. Ik zou daar best op een ander moment op terug willen komen. Wil je dan uiteindelijk ook privaat kapitaal aantrekken in het NADI? Dat zou kunnen, bijvoorbeeld als je andere organisaties wilt koppelen die bijvoorbeeld ook deels als launching customer willen optreden. Als het uiteindelijk gaat over het schalen van organisaties, dan zie ik dat niet als een taak die in het NADI ligt. Ik zou zeggen dat het dan door moet naar de nationale investeringsinstelling, zonder dat wij erop sturen dat het daar aangenomen moet worden.

Mevrouw **Martens-America** (VVD):

Dit is natuurlijk een interessant onderwerp, want hier wordt de overlap tussen de investeringsinstelling en het NADI in een keer groter. Ik snap de bijdrage van de minister geheel, maar aan het begin van dit debat was heel duidelijk dat het NADI een agentschap is en de nationale investeringsinstelling een instelling. Dan heb ik toch alvast een vraag. Die is misschien een beetje filosoferend, maar dit is wel het moment om op die manier van gedachten te wisselen. Op het moment dat een onderneming, een spin-off of een project binnen het NADI groter wordt en we de fase bereiken dat het wellicht wel degelijk op zichzelf zou kunnen staan, dus dat het uiteindelijk een revolverende werking zou kunnen hebben, denkt de minister er dan bijvoorbeeld aan om bepaalde deal terms te hanteren richting die ondernemingen? Als Nederland ergens niet heel goed in is, dan zijn het hele competitieve deal terms. Hoe kijken we naar die doorgroeifase? Heeft u daar met bijvoorbeeld de co-founders al een gesprek over gehad? Dat is namelijk nét de fase waar Nederland niet zo goed in is. Of wordt nu uitgesproken dat we die fase vanuit het NADI helemaal niet willen bereiken, waardoor het een project an sich blijft dat eindigt?

Minister **Herbert**:

Ik wil hier dolgraag verder over doorpraten met die co-founders. Ik vind dit een heel belangrijk onderwerp. Mijn fantasie daarover is nu — die moet nog gechallenged worden, dus het is geen sturende uitspraak — dat we vooral moeten kijken naar hoe de dingen die je binnen het NADI start, wel degelijk kans hebben om verder groot te worden in Nederland. Dat kan bijvoorbeeld door het launching customership heel bewust in te richten en ervoor te zorgen dat er wel degelijk iemand is die dolgraag gebruik wil gaan maken van die oplossingen. Dat zou een overheid of een uitvoeringsorganisatie kunnen zijn, bijvoorbeeld Rijkswaterstaat of iets dergelijks. Is dit iets wat ik helemaal dicht denk te kunnen regelen? Is dat mijn ambitie? Nee. Ik wil vooral de kansen. Ik wil het geen toevalligheid maken of dingen laten doodlopen. Dat is mijn spirit hierin.

Mevrouw **Martens-America** (VVD):

Dat is ook mijn spirit. Deal terms is iets waarin ik mij al enige tijd vast heb gebeten. We hebben afgelopen week natuurlijk de rapporten gezien. De reden waarom ik expliciet de deal terms noem, is dat ik stiekem hoop dat dat niet de vorm wordt. Ik denk dat het belangrijk is dat we van tevoren, als je het hebt over randvoorwaarden, wel met z'n allen bedenken hoe die bedrijven gaan doorgroeien. Het is gebleken dat enkel en alleen uitspreken dat het onze ambitie is in Nederland onvoldoende is. We weten heel goed waar dat op vastloopt. Dat zit 'm in het gebrek aan ophalen van kapitaal in de private markt, maar vooral in het feit dat kennisinstellingen in Nederland buitensporig grote aandeelhouders zijn, waardoor het lastig is om een nieuwe financieringsronde op te halen. Ik snap dat er nu geen antwoord op is, maar kan de minister wellicht in een vervolgbrief meenemen hoe er wordt nagedacht over dat opschalen en hoe we loskomen van het NADI? Of wordt dat misschien wel helemaal niet de ambitie en denken we in termen van projectbases, als het gaat om vroegefasefinanciering, en blijft het uiteindelijk daarbij? Dat is een ambitie die we kunnen uitspreken. Deelt de minister dat met mij?

Minister **Herbert**:

Ja, dit deel ik met u. Ik heb ook al gezegd dat ik goed het gegeven heb gehoord gisteren dat bijvoorbeeld het IP bij SPRIND bij de partij blijft, dus bij het team, en niet bij de organisatie, in ons geval het NADI. Dat is nog geen definitieve keuze, maar ik heb de inspiratie al goed opgepikt. Ik snap ook waarom dat is. Dus eigenlijk zoek ik bij alles naar hoe het gaat helpen voor de werkingskracht. Het is niet een verdienorganisatie voor ons.

Ik heb hier nog een vraag van de heer Vermeer liggen, namelijk of het NADI snel genoeg kan stoppen met wat niet werkt en kan doorpakken op dingen die wel werken. We delen weer helemaal dezelfde behoefte. Ja, dit is precies de rol van wat ik de "innovation directors" noemde, ook weer naar voorbeeld van wat we bij andere organisaties zien werken. Die moeten snel kunnen beslissen. Daarvoor moeten ze dus ook niet steeds de hele tijd terug hoeven naar allemaal andere toezichthoudende personen voordat ze daar toestemming voor krijgen. Ik denk bijvoorbeeld eerder aan twee weken dan aan twee maanden als het over "snel" gaat. Daarmee zie ik eigenlijk ook al voor me — ik deel mijn beelden, zonder dat ik nu al communiceer hoe dat precies gaat worden — dat er een bestuur is, een CEO, die op het portfolio aangeeft hoe geld verdeeld kan worden en dat innovation directors binnen die ruimte hun keuzes maken op basis van kansen. Dan gaat het om bewezen voortgang en bewezen kansrijkheid. Dat zal dan waarschijnlijk altijd iets te maken hebben met een weging tussen technische vooruitgang, technische doorbraken die je aan ziet komen, gecombineerd met economische kansen die daaraan zitten. Lukt het om betalende klanten te vinden daarvoor bijvoorbeeld? Dat hoeft niet per se op heel korte termijn, maar wel als visioen naar de toekomst toe. Dat is overigens ook de ervaring die we nu al zien en waar SPRIND naar kijkt. Dit soort snelheid in beslissen en de ruimte die er daarmee is, of eigenlijk de taken en verantwoordelijkheden die bij die innovation directors liggen, dus de mensen die voor een bepaald programma verantwoordelijk zijn, is precies waar die autonomie zo belangrijk voor is.

De heer **Vermeer** (BBB):

Vanuit mijn tijd in het bedrijfsleven, en zelfs ook in de politiek, weet ik hoe groot de neiging is om met iets door te gaan wat eigenlijk niet werkt. Dat is het allermoeilijkste.

Als het NADI straks iets wil stoppen, kan er heel grote publieke en zelfs politieke druk ontstaan om wel met iets door te gaan. Een ondernemer die getroffen wordt door zo'n besluit, geeft zich, als hij een beetje ondernemer is, niet zomaar over. Hoe ziet de minister dat? Hoe kan dat voorkomen worden? Hoe wordt dat aan de voorkant goed gemanaged? Het wordt pas zichtbaar en voelbaar op het moment dat het gebeurt en dan is het de vraag of iedereen de druk kan weerstaan. Hoe kijkt de minister daarnaar, vanuit haar eigen ervaringen wellicht?

Minister Herbert:

Dat is inderdaad iets waar u mij aan mag houden en waar ik u aan ga houden. We moeten ons daar inderdaad niet tegenaan bemoeien. Ik stel mij zo voor dat we een keer per jaar met veel interesse gaan lezen in een soort van jaaroverzicht wat er het afgelopen jaar gebeurd is, zonder dat er bij ons de behoefte ontstaat om te denken: dit willen wij het komende jaar zelf gaan besturen. Dat is een recept voor mislukking. Ik ga dat niet doen en ik vraag u om dat ook niet te doen. Dit soort afstanden, dus alles wat te maken heeft met de oprichting en de governance van deze entiteit, ga ik vastleggen in de statuten van het NADI. Dat gaat voor mij samen met het feit dat de overheid als aandeelhouder op afstand staat.

De heer Van der Lee heeft al wat specifiekier doorgevraagd naar de voorkeur voor een bepaalde rechtsvorm daarvoor. Ik heb nu voorkeur voor het denken over een staatsdeelneming. Dat is iets wat behoorlijk op afstand staat, zoals de heer Van der Lee zelf ook benoemde. Mijn voornaamste reden daarvoor is tweeledig. Als alternatief zie ik een zbo, maar mijn beeld daarvan is dat een zbo precies gaat leveren en de hele tijd in een verantwoordingsstructuur blijft denken. Dat is het moeten vertellen waarom je iets gaat doen en waarom je iets hebt gedaan, dus eigenlijk alles waarmee je afgeleid wordt van het in snelheid sturen, zoals ik het NADI zo graag zou zien opereren. De heer Van der Lee koppelde het woord "transparantie" daaraan, maar het heeft voor mij niet te maken met niet willen vertellen wat daar gebeurt, maar met het voorkomen dat dat oproept dat andere mensen zeggen: dan wil ik daar nu over meebeslissen. Dat gaan we niet doen. Wat mij betreft gaan we achteraf alles vertellen over wat er gebeurd is, maar beheersen we ons en gaan we daar niet op sturen. Voor mij is dat te veel het beeld dat samenhangt met een zbo. Daarom geloof ik dat een staatsdeelneming op afstand daar meer passend voor zou kunnen zijn.

Ik kreeg specifiek daarover de vraag hoe de Wet normering topinkomens daarmee samenhangt. De vraag die de heer Van der Lee stelde, was of dat dan geldt voor ofwel de mensen die in dienst zijn bij het NADI ofwel voor de mensen die zich voor programma's ingeschreven hebben. Ik hoop dat er zo min mogelijk mensen in dienst zijn bij het NADI. Dat is niet mijn beeld van wat deze organisatie gaat zijn. Een paar mensen hoop ik wel te kunnen contracteren. Dat zijn de mensen die verantwoordelijk zijn voor het runnen van de zaak. Wat mij betreft zijn dat zo min mogelijk mensen. Ik ben ervan overtuigd dat we ervoor moeten zorgen dat we de allerbesten binnenhalen. Dat geldt zeker ook voor de innovation directors. Daar denk ik allereerst aan als het gaat over de inkomens waar de heer Van der Lee mij specifiek naar vroeg.

Ik heb geen enkele zorg over de mensen die zich inschrijven voor de challenges. Dat zijn mensen die ondernemend zijn en die alleen maar wat geld zoeken om met hun idee verder te kunnen. Ik heb gisteren weer gehoord — ik wist dat ook al — dat alle start-ups gewend zijn om iedere keer te kijken: hoe kom ik de volgende maand door met het geld

dat ik nog heb en hoe zorg ik dat ik door kan gaan met mijn bedrijf? Ik vind het overigens heel erg voor ze dat dat zo'n energy drain is. Tegelijkertijd hoeft je er dus nooit zorgen over te maken dat daar mensen zitten omdat ze zo slapend rijk worden. Dat gebeurt daar niet. Dat gebeurt pas, ooit, als je supersuccesvol bent geweest in waar jij zo erg in gelooft. Tot de tijd van dat succes ben je enorm gedreven omdat je een geloof en een overtuiging hebt. Daar gaan we niet "topinkomens" aan koppelen.

De heer Van der Lee (PRO):

Ik ben voor dit moment gerustgesteld, dus maakt u zich geen zorgen. Die discussie wordt nog vervolgd. Ik heb nog wel een vraag. Dat komt door de zin die de minister een tijdje geleden uitsprak, geïnspireerd door SPRIND: IP blijft bij het team. In mijn beleving — zo heb ik het tenminste begrepen, maar corrigeer me als dat niet zo is — kunnen die teams bestaan uit wetenschappers en start-ups, maar ook uit mensen die al verbonden zijn aan een best wel grote onderneming. Dat is volgens mij niet uitgesloten. De vraag is even of als dat leidt tot intellectual property, dat altijd blijft bij degene die dat heeft ontwikkeld. Als het verder moet worden gebracht met hulp van de overheid als launching costumer of via de nationale investeringsinstelling en misschien ook met een staatsdeelneming, hoe gaan we daar dan als samenleving van profiteren, los van hopelijk winstbelasting heffen op succesvolle ondernemingen? Voor het tussengebied is voor mij nog niet duidelijk wat de mogelijkheden en varianten zijn. Ik begrijp dat dat nog niet is uitgedacht. Ik vind het wel belangrijk dat we op dat punt als Kamer goed worden meegenomen in de vervolgstappen en in bij wie wat belandt.

Minister Herbert:

Ik begrijp de vraag. Ja, ik zit hier niet om een eindinzicht te delen. Dat verwacht de heer Van der Lee ook niet van mij. Mijn beeld is nu dat het NADI niet een bedrijf is waar wij winst uit gaan halen. Het NADI gaat geld kosten. Dat gaat supergoed besteed geld zijn op het moment dat er een paar dingen uit komen die een boost gaan geven aan clusters die hopelijk voor een deel in Nederland landen. Ik ga zelfs dat niet als eis stellen, omdat het ook zo zou kunnen zijn dat Nederlandse bedrijven nu aan SPRIND-trajecten meedoen waar wij in Nederland de opbrengsten van pakken. Natuurlijk hoop en verwacht ik dat dit starten in Nederland aantrekkingskracht oplevert en dat het daardoor positieve gevolgen heeft in Nederland. Mijn insteek is nu dat ik daar geen verdienmodel aan ga koppelen voor het NADI. Ik zal daar zeker later op terugkomen, nadat dit verder uitgedacht is.

De voorzitter:

Er is nog een vervolgvraag van de heer Van der Lee.

De heer Van der Lee (PRO):

Misschien druk ik mij niet goed uit, maar daar ben ik het hartstikke mee eens. Mijn pleidooi is dus totaal niet om iets revolverends te maken van het NADI zelf. Ik geloof ook absoluut niet dat dat gaat lukken. Als we het belasten met die verwachting, koersen we waarschijnlijk op een mislukking af. Maar het gaat er mij om dat als er uit het NADI iets voortkomt wat we misschien met additionele stappen moeten grootmaken of opschalen, we als overheid of politiek moeten nadenken over de manier waarop we daar als samenleving van profiteren. Dat is niet om het NADI daarmee te belasten, maar wel degenen die met het IP dat is ontwikkeld iets gaan doen waar we wat aan kunnen hebben, maar waarvan we misschien ook iets terug willen zien.

Minister **Herbert**:

Dank voor de reflectie. Volgens mij zijn we samen aan het zoeken naar hoe je dat precies doet. Ik beloof dat we hier later zeker op terugkomen.

De **voorzitter**:

Mevrouw Bühler, dan mevrouw Oualhadj en dan mevrouw Martens-America.

Mevrouw **Bühler** (CDA):

Er zit wel wat energie in de discussie die nu gaande is, zeker als het gaat over hoe je straks omgaat met het intellectueel eigendom op het moment dat er sprake is van spin-offs en commercialisering. Waar landt dan het potentiërend effect? Volgens mij is dat precies wat u in uw motie heeft opgenomen, meneer Van der Lee, dus volgens mij hebben we daar al richting aan gegeven, namelijk dat dat moet landen in de richting van wat SPRIND doet. Daar ben ik zelf namelijk ook wel van gecharmeerd. Ik denk dat dat de richting zou moeten zijn.

Ik ga nu een vraag stellen, voorzitter. Het ging over de governancestructuur en de vraag of we dit in een zbo of in een staatsdeelneming gaan vormgeven. Ik ben ook wel voorstander van een staatsdeelneming. Maar voor het monitoren van de effecten die we terugvinden in het NADI, ben ik voorstander van de manier waarop SPRIND dat doet. Ik zou aan de minister willen vragen of ze daarop kan reflecteren en hoe ze dat onderzoek verder vormgeeft.

Minister **Herbert**:

In algemene zin zijn we er erg op uit om eigenlijk af te kijken bij SPRIND. We willen liever eerst afkijken en er dan nog een mening over vormen dan het zelf verzinnen. Volgens mij is dat het meest bepalende antwoord. Volgens mij heeft mevrouw Bühler niet specifiek benoemd — dat heb ik niet helemaal opgepikt — wat nu precies de inhoudelijke afspraken zijn bij SPRIND en of wij die precies overnemen. Als dat zo is, moet ik dat nog even opnieuw horen om te weten of ik daar nog op kan reageren.

Mevrouw **Bühler** (CDA):

Als je gaat kijken naar hoe SPRIND meet of ze succesvol zijn, zie je dat ze onder andere een externe partij laten kijken naar hoe ze het gedaan hebben. Ze gaan dus niet zelf rapporteren, maar laten dat extern doen. Ze kijken bijvoorbeeld ook naar de opgave, naar hoe je die formuleert en naar hoe je die dan gaat beoordelen. Dat zijn elementen die anders zijn dan wij gewend zijn bij een staatsdeelneming en het beoordelen daarvan.

Minister **Herbert**:

Het is inderdaad superinteressant om te kijken hoe ze dat daar doen. Hier heb ik niet meteen een eigen mening over. Ik denk bij alles: kunnen we voorkomen dat we heel veel tijd gaan besteden aan allerlei beoordelingen en kunnen we ervoor zorgen dat we zo veel mogelijk energie stoppen in "hup, vooruit"? Maar ik beloof dat ik inderdaad preciezer terugkom op wat we hebben opgepikt vanuit SPRIND wat betreft dit onderwerp.

Mevrouw **Oualhadj** (D66):

Ik ben bijna geneigd om de vraag niet te stellen omdat ik die brief wil afwachten, maar misschien kan de minister daarin op het volgende ingaan. In de VS gaan ze vrij ver. Daar zeggen ze eigenlijk dat van alles wat met overheidsgeld wordt ontwikkeld, het

gebruikersrecht in handen van de staat komt en dat die bepaalt hoe met IP wordt omgegaan. Zo ver wil ik absoluut niet gaan, dus ik kijk heel erg uit naar de brief waarin de minister met een voorstel gaat komen. Maar zou ze in die brief dan wel kunnen ingaan op hoe we dan met IP's omgaan die blijven liggen omdat bijvoorbeeld een productie stopt omdat het toch niet succesvol blijkt? Andere start-ups denken dan misschien: hé, dit is wel interessant. Bij wie ligt dan dat initiatief? Daar ben ik benieuwd naar in aanloop naar de brief.

Minister Herbert:

Allereerst: ja, daar zal ik verder op terugkomen in die brief. Overigens noemde ik specifiek wat betreft dit voorstel eerder al dat ik gisteren geleerd heb hoe ze dat in Duitsland doen. Als het IP niet gebruikt wordt door de partij die het eigenlijk mocht houden, vervalt het namelijk aan SPRIND, zodat dat het ergens anders neer kan leggen. Maar nogmaals, ik zeg niet dat ik daarmee beloof dat wij het zo gaan doen. Dit gaan we nog even in overweging nemen.

Mevrouw Oualhadj (D66):

Ik had u niet gehoord, sorry.

Minister Herbert:

Er is een bezwering gedaan door een aantal van u met de vraag of ik alsjeblieft wil beloven dat ik me niet aan ga bemoeien tegen diversiteitseisen, duurzaamheidseisen of whatever van challenges of teams die ingezet worden. Ja, dat beloof ik. Ik ga me niet bemoeien met wie er wel en niet mee mag doen, met uitzondering daarvan dat het uit Europa moet komen. Dat is wel de insteek. Dit is iets wat zich daarop richt.

De voorzitter:

Over het vorige punt is er nog een interruptie van mevrouw Martens-America.

Mevrouw Martens-America (VVD):

Ik wilde eigenlijk voortborduren op waar de heer Van der Lee gebleven is, maar ik sloot achter in de rij aan. Ik denk dat we het eens zijn over het feit dat de investeringen die we doen, op een bepaalde manier terug naar de samenleving moeten komen. Ik zal niet voorzichtig dagdromen over hoge winstbelastingen als ze heel groot worden, maar het volgende vind ik wel interessant. Wanneer we ervoor kiezen dat het niet een revolverende instelling of revolverend agentschap wordt, betekent dat dat we daar structureel geld moeten bijplussen. Ik ben het helemaal met de minister eens dat dat gewoon plaats moet vinden, zeker aan het begin, maar ook om de hele vroege fase van de grond te krijgen en om te zorgen dat er zaken mislukken. Maar is de minister het met mij eens dat als dit een succes blijkt te zijn en we het over een tijd evalueren, het gegeven dat een onderdeel revolverend is, kan betekenen dat er meer inkomsten zijn, waardoor we uiteindelijk meer projecten van de grond kunnen krijgen? We gaan dat toch niet nu al helemaal uitsluiten, is mijn vraag. Daardoor kunnen we uiteindelijk namelijk meer projecten laten starten.

Minister Herbert:

Ja, ik ben dat met mevrouw Martens-America eens. Dat doet SPRIND trouwens ook. Ik denk dus dat we ook hierbij veel af kunnen kijken.

Dan heb ik nog een laatste vraag in dit blokje. Dat was een vrij specifieke vraag van

meneer Schenk. Hij vroeg of het NADI bijvoorbeeld samen zou kunnen werken met een soort startersbeurs. Hiernaar wordt gekeken. Talent staat centraal in het NADI-model. Als je bijvoorbeeld kijkt naar zusterorganisaties zoals SPRIND, zie je dat die al werken met fellowshipprogramma's voor veelbelovende onderzoekers en ondernemers. Zo zie je dat zo'n NADI zou kunnen werken met verschillende vormen, instrumenten of hoe je het ook noemt. Dit is dus wel degelijk iets wat zou kunnen.

Dat zou eigenlijk mijn blokje werkwijze en randvoorwaarden zijn.

Dan evaluatie en governance. Daarover is eigenlijk al best wat gezegd. Ik hoop dus dat we ons beheersen. Ik denk veel terug aan mijn vorige werkervaring. Ik doe even een verhaaltje daarover. Bij Heijmans waren we bezig met het sturen van projecten met hoge risico's en lage rendementen. Daar moet je bovenop zitten. Daarbij was de structuur dat er keer na keer, week na week tot op vrij hoog niveau allemaal verantwoording afgelegd moest worden over hoe die risico's gemitigeerd werden. De neiging was in eerste instantie om bij innovatieve trajecten de hele tijd te willen weten: wat is de businesscase en gaat het allemaal wel lukken? Dat werkt dus niet. Daar hebben we dus bijvoorbeeld afgesproken dat alles wat ging over het managen van projecten, in een andere ruimte besproken werd dan het begeleiden van innovatie. Daarvoor was de truc dat de raad van bestuur naar de innoverende teams ging en ging onderzoeken "wat hebben jullie nodig zodat jullie sneller kunnen gaan?" in plaats van dat zij de hele tijd verantwoording moesten afleggen over of ze wel precies konden beloven hoeveel geld ze gingen verdienen.

Het feit dat je dat bewust op een andere manier doet, is iets wat ik heel erg met me meeneem als het gaat over de evaluatie op zo'n NADI. Ik hoop dat wij het dus samen leuk kunnen gaan vinden om dit anders te willen doen. Overigens ervaar ik dat ook als ik dit gesprek zo met u voer. En inderdaad zal het ongemakkelijk zijn dat het dan misschien zo is dat 80% van de trajecten helemaal niet tot succes leidt, of dat het niet het gevoel van succes gaat geven, terwijl je wel heel veel hebt geleerd. Het zal ook de kunst zijn om een vorm te vinden om tevreden te zijn over wat je weer zo knap geleerd hebt. Dat moeten we samen gaan onderzoeken. We gaan dat goed afkijken bij hoe ze dat op andere plekken doen. Er zijn allerlei evaluaties van hoe ze dat in het buitenland doen. Ik heb bijvoorbeeld gehoord dat DARPA, ARIA en SPRIND vooraf wel meetbare doelen per programma opstellen — technisch en economisch, gericht op schaal en snelheid — en dat bijvoorbeeld wordt gekeken of het lukt om op termijn privaat geld aan te trekken. Dat kan dan een maatstaf zijn voor "succesvolheid". Ze beoordelen niet of ieder project afzonderlijk slaagt, maar veel meer of de portefeuille genoeg heeft opgeleverd. Daarom is schaal ook zo belangrijk en is het in die zin best aantrekkelijk als het ons op termijn gaat lukken om meer geld aan het NADI te kunnen koppelen, want dat gaat helpen om op te schalen. Wat ze in het buitenland ook doen, is juist nadat iets is geëindigd bij zo'n instantie, in ons geval is dat NADI, nog een aantal jaren te blijven volgen wat er daarna gebeurt. Want je zoekt naar zaken die langetermijnpact gaan hebben. Dit is allemaal iets om van af te willen kijken.

Ik zit te kijken of ik nog dingen heb gemist die gaan over de evaluatie en governance. Volgens mij is daarover al heel veel gezegd. Ik stel daarom voor om naar financiering te gaan. Ja?

Ik heb daarin al wat dingen benoemd. Ik denk dat het fijn is wat we nu voor NADI

hebben vrijgemaakt. Iemand, ik weet niet meer wie, heeft gevraagd of het denkbaar zou zijn om dingen met een kasschuif naar voren te halen en daarin over de jaargrenzen zaken te doen. Weet dat dit ook een van de eerste vragen is die al is opgekomen. Het is niet iets waar ik zelfstandig over kan beslissen, maar waar ik me wel zeker voor wil inzetten als er ideeën zijn over hoe dat geld besteed moet worden. Dus ja, dit is denkbaar. Daarmee is het niet morgen geregeld, maar het is wel degelijk iets wat zou kunnen gebeuren.

Een tweede ding wat ik al heb benoemd, is dat ik mij voorstel dat er sponsors kunnen komen voor specifieke programma's. Die kunnen uit andere departementen komen, misschien zelfs uit uitvoeringsorganisaties, maar dit zal altijd gekoppeld moeten zijn aan het feit dat je ook de launching customer wilt zijn. Je wilt niet alleen iets funden, maar je bent er ook op uit dat je iets groter wilt helpen maken. We kunnen samenwerken met andere zusterorganisaties. Een samenwerking met SPRIND bijvoorbeeld gaat natuurlijk leiden tot een idee van het delen van kosten. Daar zijn overigens nu nog geen vaste afspraken over gemaakt. We zien daar in de toekomst zeker mogelijkheden toe. Eigenlijk zijn dat het soort dingen waar ik aan denk als het gaat om het begroten en financieren van programma's.

We hebben het al gehad over wel of niet revolverend moeten zijn. Dit zijn eigenlijk de vragen die ik had verzameld over het onderwerp financiering.

Dan heb ik nog een laatste mapje met wat losse dingen. O, de vestigingslocatie, dat is nog wel een leuke. Ik werd er vanochtend mee wakker. In mijn LinkedIn-feed stond een opdracht aan meneer Vermeer van een lokale politicus. Hoe zie ik het voor mij? Ik zie sowieso niet voor mij dat wij ergens een groot hoofdkantoor NADI gaan vestigen. Dat is niet hetgeen waaraan ik denk als we het hebben over de vibe die je zoekt bij NADI. Voor mij gaat het bij NADI om de mensen. Het soort mensen dat daar zit, ga je niet vangen op één locatie in een knap kantoor. Ik stel mij voor dat die continu willen zijn op de plek waar het gebeurt en dat zij een plek hebben waar afgesproken wordt als er even dingen afgestemd moeten worden. Ik ga nooit dicteren waar dat moet zijn. Ik hoop dat ze af en toe een keer hier willen zijn en het lijkt me voor ons leuk om af en toe op de plek te zitten waar zij aan het werk zijn. Ik ga niet sturen op de vestigingslocatie.

Over de topinkomens hadden we het al gehad. Dat was wat ik verzameld had aan vragen.

De voorzitter:

Ik kijk even naar de leden. Is er ergens iets blijven liggen? Ik zie mevrouw Bühler.

Mevrouw **Bühler** (CDA):

Ik had nog gevraagd of we, als we dan toch gaan testen, ook de pilot veiligheid en weerbaarheid kunnen testen. Zo kunnen we de samenwerking met Defensie opstarten.

Minister Herbert:

Ik heb al aangegeven dat ik zeker zie dat we tegen elkaar aanschurken met het initiatief van Defensie en het initiatief van NADI, dus DIOA en NADI. Het is de grote kunst om niet bij elkaar weg te drijven, zonder te eisen dat het een en hetzelfde moet zijn. We gaan dan namelijk vertragen en dat wil ik niet. Dus: zie ik mogelijkheden om iets samen te doen? Jazeker, die zie ik. Over de pilot veiligheid en weerbaarheid moet ik eerlijk

zeggen dat ik niet aansloeg op dat begrip. Maar alles wat gaat over goede synergie met DIOA van Defensie en hoe we daarin kansen kunnen pakken om samen iets te doen, daar wil ik graag nader op ingaan in de brief die aan het einde van het jaar komt. Dit is namelijk iets waar ik bovenop zit.

De voorzitter:

Dank u wel. De heer Van der Lee.

De heer Van der Lee (PRO):

Ik had nog één vraag gesteld over afstemming. Ik had gevraagd wat er op Europees niveau gebeurt. De Advanced Innovation Challenges zijn vanuit European Innovation Council gestart. Wordt daar contact mee gezocht? Onder het nieuwe MFK zou dit best weleens wat groter kunnen worden. Hoe kijkt de minister daarnaar?

Minister Herbert:

Inderdaad had ik eerder wat gezegd over de afstemming met de zusterorganisaties. Ik stel me voor dat dit een knap gezelschap moet zijn dat op z'n minst dingen wil weten van elkaar om, waar mogelijk, zaken op elkaar af te stemmen. De Innovation Challenges zijn net wat anders. Ik denk dat het supernuttig is om de hele tijd op de hoogte te willen zijn van wat waar gebeurt, om te voorkomen dat je een soort concurrentie krijgt om mensen aan te trekken die unieke kennis hebben op een bepaald gebied. Dus: ogen en oren openhouden, zonder tot een "bureaucratisch afstemcircuit" te komen. Dat gaat de grote kunst zijn, denk ik: kun je je onderscheidende plek vinden, waarvandaan je juist dingen van NADI wilt pitchen? Hoe dat precies moet worden vormgegeven, daar heb ik nu geen precies antwoord op. Maar het is zeker verstandig om goed om je heen te blijven kijken. Overigens heb ik er geen enkele twijfel over dat de mensen die straks op dit soort programma's zitten, dit van nature al doen, omdat ze willen weten waar er het meest vooropgelopen wordt met allerlei ontwikkelingen.

Mevrouw Oualhadj (D66):

Ja, voorzitter ...

De voorzitter:

We gaan die dames volgende keer uit elkaar halen, want ze moeten steeds lachen.

Mevrouw Oualhadj (D66):

Ja, ik zei net ook al dat we volgende keer niet naast elkaar gaan zitten. Ook wel een goed teken dat er nog lekker gelachen wordt.

Ik ga ervan uit dat ik mijn vraag straks in de brief terugzie. Volgens mij wordt het wel een grote brief. De vragen die ik had, gaan over de aanvullende financiële bijdrage van andere departementen. De minister noemde aan het begin al een aantal departementen, LNV en IenW, uit mijn hoofd. Maar mijn oproep was eigenlijk breder, namelijk om de minister te vragen zich ervoor in te spannen om bij alle departementen te kijken hoe het straks gaat werken. Ik wil niet dat we straks per departement of per project dat een vraag heeft, een gesprek daarover moeten voeren, maar dat we aan de voorkant weten hoe het naar rato met financiële middelen het NADI tegemoet gaat komen. Datzelfde geldt dus ook voor Defensie. Ik neem aan dat dat straks allemaal in de brief uitgewerkt is. Check.

Minister **Herbert**:

Ja. Ik stel me voor dat er niet per departement een bedrag in het NADI gestort wordt, maar dat er een onderwerp aan gekoppeld wordt waar een bedrag bij zit. Dat gaat een prijs hebben. Die gesprekken zijn er nu al, ook breder dan de twee departementen die ik genoemd heb. Iedereen heeft interesse. Iedereen zoekt naar geld. Dat is gewoon de werkelijkheid. Dat vind ik ook goed. Niet alles kan tegelijkertijd. Ik heb er vooral belang bij dat het op de langere termijn blijft doorlopen.

De **voorzitter**:

Dank u wel.

We gaan naar de tweede termijn van de Kamer. U heeft 1 minuut en 20 seconden. Als er nog interrupties zijn op elkaar, doe ze alsjeblieft heel kort en bondig. Dan kan ik er een paar toestaan. De heer Schenk.

De heer **Schenk** (FVD):

Dank, voorzitter. Er zijn landen aan de andere kant van de wereld waar het afdoen van je das de bereidheid tot onderhandelen aantoont. Dat was bij mij nadrukkelijk niet het geval. De temperatuur in deze zaal was de reden. Ik ga voor het eerst in mijn carrière als Kamerlid een dasloze termijn houden. Dat is ook innovatief. Misschien kunnen we via NADI een soort innovatieve airco, die specifiek betrekking heeft op deze plek, van de grond krijgen. Nou goed, met een paar glaasjes water heb ik het overleefd!

Dank aan de minister voor de uitgebreide beantwoording. Heel veel vragen die ik mijn eerste termijn heb gesteld, zijn beantwoord. Ik ben het ook volledig eens met haar pleidooi om de politiek op afstand te laten. Echter denk ik wel dat als we iets van richting willen meegeven, dit wel het moment is en later in principe niet meer. Ik zou dus in ieder geval een tweeminutendebat willen, om nog de mogelijkheid te hebben om in dit vroege stadium iets van die randvoorwaarden te waarborgen. Ik denk nog na over de vraag in hoeverre de ideeën die ik daarvoor had al geborgd zijn omdat de minister er al op is ingegaan, en welke wellicht nog een motie nodig hebben. Daar zal ik bij het tweeminutendebat zeker op terugkomen.

Verder kijk ik enorm uit naar waar de minister mee gaat komen. Ik kijk ook vol interesse naar de brief.

De **voorzitter**:

Dank je wel. Mevrouw Oualhadj.

Mevrouw **Oualhadj** (D66):

Voorzitter, dank u wel. Ook dank aan de minister. Ik dacht even stil te kunnen staan bij de rapportagevorm. Daar is het ook al even over gegaan. Ik zou de minister nog willen vragen om ook met een vorm te komen die recht doet aan het karakter van het NADI en vooral aan de brede effecten ervan. Het moet dus niet alleen recht doen aan de financiële kant, maar bijvoorbeeld inzicht geven in het gebruik en de verspreiding van open data en opensourcekennis. Bij "falen" — ook ik gebruik die aanhalingstekens graag, omdat "falen" hier inderdaad een gek woord is om te gebruiken — kunnen we juist die kennis weer breder in het veld gebruiken.

Eigenlijk was dat mijn bijdrage. Dank u wel, voorzitter.

De **voorzitter**:

Dank je wel. Mevrouw Martens-America.

Mevrouw **Martens-America** (VVD):

Dank, voorzitter. Ook dank voor de beantwoording aan de minister. Ik denk dat we lang hebben uitgekeken naar dit debat. Het stemt mij op zich oprecht optimistisch dat je van links tot rechts een groot draagvlak ziet voor het NADI. Uiteindelijk, als je het helemaal platslaat, zijn de zorgen bijna allemaal gelijk.

Er zijn voor mij ook nog wel heel veel open eindjes. Ik hoop dat de minister die allemaal meeneemt in de brief.

De timing is een terugkerend punt bij de commissie voor Economische Zaken. Dat was het al bij uw voorgangers. Er wordt heel vaak verwezen naar het volgende kwartaal en naar een volgende brief. Ik hoop dat de ambitie van half 2028 vervroegd zou kunnen worden en dat we de wet misschien toch al per 1 januari 2028 in werking zouden kunnen laten treden, wanneer we daarvoor kiezen. Ik hoop dat de minister die ambitie onderstreept.

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Mevrouw Bühler.

Mevrouw **Bühler** (CDA):

Complimenten aan de minister voor de beantwoording en de drive die zij laat zien. Ze wil heel snel aan de slag en wil al klein beginnen. Dat is heel mooi. Ook dank aan de collega's voor het constructieve gesprek. Ik denk dat we hier een mooi begin hebben voor iets wat echt impactvol zal zijn.

Ook ik zie nog wat open eindjes, maar ik verwacht dat het allemaal goed wordt verwerkt in de brief. Ik hoop ook dat die heel snel komt.

Dank u wel, voorzitter.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Meneer Vermeer.

De heer **Vermeer** (BBB):

Dank aan de minister en haar team voor de beantwoording. BBB kan zich vinden in het uitgangspunt dat we meer ruimte moeten geven aan doorbraaktechnologieën en dat daar risico's bij horen. Voor ons blijft één vraag centraal staan: hoe zorgen wij ervoor dat de opbrengsten van die innovaties zo veel mogelijk in Nederland landen? Daarom horen wat ons betreft bij succes ook afspraken over valorisatie, opschaling en economische verankering in Nederland. Dat sluit aan bij de aandacht die al is gevraagd voor intellectueel eigendom, commercialisering en opschaling.

Daarnaast vroeg ik ook specifiek aandacht voor het agrifoodecosysteem. Wageningen, Foodvalley en de vele innovatieve mkb-bedrijven en start-ups daaromheen behoren tot

de sterkste innovatie-ecosystemen van Europa of zelfs van de wereld. Uiteindelijk gaat het BBB niet alleen om het financieren van innovatie, maar ook om het behouden van banen, kennis, bedrijven en het verdienvermogen dat daaruit voortkomt.

Mevrouw **Martens-America** (VVD):

Ik deel die zorg van de heer Vermeer wel, want de vraag is natuurlijk waar je bepaalde categorieën en onderzoeken onderbrengt. Ik ben altijd een beetje bang dat wij met z'n allen gaan bepalen of iets ergens wel onder past of niet. Vindt de heer Vermeer — het is zijn vraag — het ook een goed idee om aan de minister te vragen om toch over een aantal punten die wij genoemd hebben in gesprek te gaan met de cofounders van NADI om te vragen of die daarin zouden kunnen worden ondergebracht of dat we nog een keer moeten kijken naar die categorieën? Zou het een idee zijn om de minister bepaalde onderzoeken of beleidsterreinen mee te laten nemen om te vragen of die er nu in passen? Dan kunnen wij bijvoorbeeld bij het aangevraagde tweeminutendebat met z'n allen nadenken over of we het willen verbreden of dat het nu genoeg is.

De heer **Vermeer** (BBB):

Ik neig er eigenlijk naar om zeggen: nee, wij moeten gewoon helemaal niets doen en ook geen domeinen benoemen. Dat is eigenlijk mijn insteek. We lopen per definitie achter de feiten aan, zeker hier in Den Haag. Dus laat het alsjeblieft over aan de specialisten op dat gebied. En laten we er ook voor zorgen dat de kaders die we dan stellen niet over een paar jaar een soort dwangbuis worden waardoor we kansen missen. Dus laat het echt bij het agentschap.

De **voorzitter**:

Heel kort.

Mevrouw **Martens-America** (VVD):

Ja, heel kort. Ik sluit me helemaal aan bij de woorden van de heer Vermeer. Ik proef alleen een meerderheid in dit huis om wel die categorieën te gebruiken, dus ik was een beetje op zoek naar hoe we dit dan toch ... Naar hoe we kunnen zorgen dat we niet de boot missen, want volgens mij delen we allebei de ambitie om ons zo min mogelijk mee te bemoeien en dus ook geen categorieën te benoemen. Het was meer kijken binnen de bestaande meerderheden wat de ruimte zou kunnen zijn.

De heer **Vermeer** (BBB):

Als we wel gaan definiëren, zou ik willen dat u het gewoon aan mij overlaat. Dan is het ook duidelijk.

De **voorzitter**:

Waarvoor dank. De heer Van der Lee, ten slotte.

De heer **Van der Lee** (PRO):

Dank aan de minister voor de beantwoording en aan de collega's voor het debat. Ik ben dus wel voorstander van het formuleren van challenges binnen domeinen om toch iets van richting te houden, omdat ik te vaak in het verleden heb gezien dat al onze ambities op innovatie strandden op het niet willen kiezen, duizend bloemen laten bloeien. Dat heeft gewoon niet gewerkt. We moeten leren van dat wat wel werkt en dan mag je ook wel iets in termen van domeinen en het formuleren van challenges aangeven.

Ik kom nog even terug op die IP-discussie. De motie is aangenomen. Ik ben benieuwd maar de uitwerking, maar we leven, om het maar even plat te zeggen, gewoon in een geopolitiek spannende wereld waarin kennis handelswaar is en niet alleen legaal, maar ook illegaal. Ik zou het zonde vinden als IP ontwikkeld door NADI binnen een jaar tot wasdom komt in China of de Verenigde Staten. Volgens mij moeten we vanuit dat licht ook even kijken waar we welke voorwaarden stellen. Dan gaat het mij met name ook weer om de fase daarna, als het wordt opgeschaald en groter wordt: het behouden van waardecreatie in, wat mij betreft, Nederland/Europa. Daar moeten we echt met elkaar nog een vervolggesprek over hebben.

De heer **Vermeer** (BBB):

Is de heer Van der Lee zich ervan bewust dat — dat geldt in de natuur ook, in biodiversiteit en alles — juist het interessantste en de verandering plaatsvindt aan de randen? Op het moment dat er domeinen genoemd worden en er wel sturing is, dan wordt het, als ik het heel polariserend zeg, een soort planeconomie, maar dat is niet wat de heer Van der Lee bedoelt. Daar zal ik hem nu in dit debat niet van betichten. Maar is het niet zo dat we juist door domeinen te benoemen dat gebeuren aan die randen, waar het het interessantst is, verliezen?

De heer **Van der Lee** (PRO):

Het is voor een deel woordenspel, hoe je hierover spreekt. De kern is dat je een vraag formuleert of een probleem formuleert en daar een oplossing voor wilt en dat je iedereen die een origineel idee heeft om die oplossing tot stand te brengen, de gelegenheid geeft om bij NADI met een voorstel te komen en daaraan te werken. Maar om dan te zeggen: we gaan helemaal geen vragen formuleren of maatschappelijke problemen benoemen ... Dat wordt 'm ook niet. Daarin moet je een bepaalde keuze maken. Dat laten de voorbeelden waar NADI uit voortkomt, juist ook zien: andere landen hebben gekozen voor modellen waarin ze langjarig, met publiek geld, risicovolle projecten hebben gefinancierd om innovatie los te maken. Daar zijn ook de techreuzen in Amerika uit voortgekomen. Dat doe je niet door duizend bloemen te laten bloeien, maar door binnen bepaalde domeinen mogelijkheden te creëren zonder om verantwoording te vragen en sturing te geven ten aanzien van de vraag welke technologie het moet worden. Ik denk dat we in die zin een beetje langs elkaar heen praten.

De **voorzitter**:

De heer Vermeer, ten slotte.

De heer **Vermeer** (BBB):

In de veredeling laat je juist duizend bloemen bloeien zodat je de juiste kunt selecteren; dat doe je dan keer op keer.

Ik zit nog met het volgende punt. We hebben het aan de ene kant over domeinen, thema's en vraagstukken, maar misschien is er iets anders te bedenken. Rekenkamers zouden bijvoorbeeld kunnen ophalen welke maatschappelijke vraagstukken er leven. Men kan daar vervolgens naar gaan kijken, en blijft daar dan ook wel zelf verantwoordelijk voor. Moeten we het niet meer op die manier gaan doen? Ziet de heer Van der Lee het zitten om het niet te beperken?

De **voorzitter**:

Kort nog.

De heer **Van der Lee** (PRO):

Ik vind het juist de taak van de politiek om op dat niveau wat sturing te geven, in plaats van dat een willekeurige technocratische instelling van alles en nog wat bij elkaar brengt. Wij hebben meningsverschillen, maar zien ook een aantal grote maatschappelijke vraagstukken. Daar kun je een uitdaging op formuleren. Dat is wat NADI gaat doen: we geven wat richting ten aanzien van de domeinen waarbinnen die uitdagingen, die challenges, geformuleerd worden. Dan laten we het NADI vrij om te selecteren welk team of welke teams op een agnostische, technologische manier gaan proberen om die oplossing tot stand te brengen. Zo zie ik het. Als je in kaart gaat brengen welke potentiële vragen je allemaal zou kunnen stellen, zou dat eindeloos duren; daar schieten we volgens mij niks mee op.

Mevrouw **Oualhadj** (D66):

Ik probeer een beetje mee te denken met de heer Van der Lee, omdat ik het deels heel erg met hem eens ben over die domeinen. Tegelijkertijd zou ik het te beperkend vinden als we dit helemaal dicht zouden metselen. Ik zeg trouwens niet dat de heer Van der Lee dat wil. Ik wil even zoeken naar een vorm die voor ons allemaal goed kan werken. Ik ben een beetje bang dat er over vijf jaar iets is wat we nu niet zien aankomen en nog niet weten. Als we daar het NADI straks voor willen laten werken ... Stel dat dat nou juist iets is wat niet in die domeinen past, maar wel heel erg recht doet aan een maatschappelijk probleem. Hoe zorgen we er dan voor dat we die ruimte wel blijven behouden? Dat is mijn vraag aan de heer Van der Lee. Misschien kunnen we buiten dit debat om ook nog nader met elkaar het gesprek voeren over de vraag hoe we aan de ene kant domeinen wel benoemen maar aan de andere kant dingen niet dichtmetselen. Volgens mij is dat nu waar het probleem in de discussie zit.

De heer **Van der Lee** (PRO):

Volgens mij moeten we het probleem niet overdrijven, want die domeinen zijn zo breed en het budget van NADI is nog zo klein dat ik denk dat ze nog heel goed uit de voeten kunnen met wat er nu op papier staat. Natuurlijk kan dat indertijd ook weer aangepast worden, misschien op basis van nieuwe inzichten, of in dialoog met NADI als zij interessante dingen tegenkomen. Daar wil ik helemaal geen rem op zetten. Maar je kunt wel iets van richting meegeven. Je kunt wel zeggen: zoek nou een aantal uitdagingen op deze terreinen. Dat kun je als politiek op z'n minst doen. Daarmee wil ik niks definitief dichttimmeren, maar er is nog waanzinnig veel te doen. Ik wens ze dus ook heel veel succes.

De **voorzitter**:

Dankjewel. Ten slotte de heer Van den Berg, voor zijn tweede termijn.

De heer **Van den Berg** (JA21):

Voorzitter, dank. De heer Schenk had het net al over "de das afdoen". Ik was even aan het kijken of ik ergens nog wat eten kon scoren, maar ik ben net op tijd terug voor de tweede termijn.

Allereerst moet ik opmerken dat ik heel erg blij ben met wat mevrouw Oualhadj hier zegt, namelijk dat je niet alles moet dichtmetselen. Dat doet me ook denken aan een ander dossier. Dat was iets met Groningen. Ik zie daar toch wel vooruitgang in. Dan weer iets richting de minister. Wij zijn natuurlijk heel blij met diversiteitsquota's en het idee om

vooral met elkaar te gaan focussen; we moeten oog op de bal houden, niet op de persoon. Dat doet ons deugd.

Dan nog even over de vorm: hoe gaan we dit opzetten? Ik wil toch een suggestie doen. Ik werp de vraag op wat we nu concreet nodig hebben om aan de slag te kunnen gaan. NADI is natuurlijk al een challenge gestart met SPRIND. Ik denk even hardop, maar naar mijn mening zouden we binnen de bestaande uitvoeringsprogramma's en budgetten prima aan de slag kunnen. Ik vraag me ten strengste af of daar dan een wetsvoorstel of een beleidsdeelneming of wat dan ook voor nodig is. Ik denk dat we eerder de vraag moeten stellen: is er een wet die ons op dit moment tegenhoudt? Als we daar een bevestigend antwoord op hebben, moeten we die wijzigen. Maar naar mijn idee lijkt dit niet zo te zijn. Ik zou dus vooral willen oproepen om aan de slag te gaan. Ik stel ook de vraag of we niet gewoon vanaf het eerste kwartaal van 2027 kunnen gaan beginnen en pas onderweg de organisatie kunnen optuigen. Dat lijkt mij heel erg goed.

Daarmee rond ik af, voorzitter. Met jullie welbevinden ga ik even wat eten.

De voorzitter:

Dankjewel. Kunnen we meteen door, minister? Dat is het geval.

Minister Herbert:

Veel dank voor dit leuke gesprek. Ik weet niet of ik dat woord mag gebruiken, maar het voelt wel gewoon echt zo. Het is heerlijk om het te hebben over iets waar we volgens mij gezamenlijk enthousiast over zijn en om te proberen om elkaars gedachten goed te begrijpen en aan te scherpen. Ik heb daar dingen uit meegenomen die mij helpen. Ik weet waar antwoorden op moeten komen in die brief.

Om dan te beginnen bij wat meneer Van den Berg aan het eind zei: laten we niet wachten. Dat klopt. Ik hoop dat iedereen tot nu toe al ervaren heeft dat we vooral niet aan het wachten zijn. Sinds de aankondiging is geweest, gebeuren er namelijk de hele tijd dingen. Dat is de spirit. Precies waar de heer Van den Berg toe oproept, zal ook gebeuren, namelijk: terwijl we ondertussen kijken of we aan de achterkant nog dingen moeten regelen, zijn we aan de voorkant al dingen aan het doen.

Ik denk dat het voor ons allemaal fijn is als we aan de achterkant iets inrichten waarmee we voorkomen dat datgene verpest wordt wat we nu zo mooi bedenken. Het "op afstand zetten" vraagt bijvoorbeeld wel om een actie. Ik ga er zeker alles aan doen om alles wat niet nodig is, ook niet te gaan doen. Het gaat er uiteindelijk niet om dat er een NADI staat waar we trots op zijn. Het gaat erom dat er daarmee allemaal dingen gebeuren.

Daarmee kom ik terug op de vraag van mevrouw Martens-America. Zij vroeg mij of ik durf te beloven dat het al eerder kan dan halverwege 2028. Ik weet inmiddels al dat het op z'n minst in het eerste kwartaal van 2028 zal zijn, gelet op alles wat er qua reguliere tijden geldt voor een wet. Nogmaals, als iets niet nodig is, gaan we het ook niet doen, maar als iets wel nodig is, zal het om het eerste kwartaal van 2028 gaan. Volgens mij gaat het dan vooral om de vraag of de Kamer iets kan doen waardoor de reguliere termijnen misschien korter worden en we dingen nog sneller voor elkaar kunnen krijgen. Ik zou het allemaal prima vinden. Maar nogmaals: mijn doel is niet om straks een wet af te hebben. Mijn doel is dat er elke week dingen gebeuren waarvan wij denken: dit is de goede spirit. Het gebeurt zo snel mogelijk. Dat beloof ik. Daar mag u mij ook aan

houden. Ik teken dus voor die ambitie, mevrouw Martens-America.

Dan de rapportages waar mevrouw Oualhadj naar vroeg. Zij gaf aan dat het interessant zou zijn om die niet alleen te laten gaan over de klassieke dingen waar rapportages gewoonlijk over gaan, maar vooral breder te kijken. Ik heb al gezien dat er inspiratie te halen is uit het buitenland. Ik wil daar graag ook mijn ideeën nog wat verder over laten vormen, met inspiratie van de co-founders. Dit is iets wat ik echt in die brief zal laten terugkomen. Maar ik beloof hierbij al dat dit breder zal zijn dan alleen maar euro's of — wat kan het verder zijn? — tempo of zo. Het moet gaan over impact. Ik heb u goed gehoord. U vraagt: hoe zorgen we ervoor dat er openheid is wat betreft de uitkomsten van zaken?

Het laatste ding. Dit zeg ik zonder de discussie over te willen doen. Volgens mij hebben we samen goed door dat er een fine line is tussen wel of niet iets meegeven over waar die vraagstukken over moeten gaan. Ik hecht eraan om nog een keer te herhalen wat ik eerder al gezegd heb over hoe de domeinen nu gedefinieerd of aangewezen zijn in het rapport-Wennink. Het gaat om een drie-eenheid van dingen. Eén: het feit dat we nu al onderscheidende kennis in Nederland hebben op een bepaald terrein; dat is dus een kans. Twee: op dat domein wordt er enorme groei voorspeld, gegeven wat er aan vraag te verwachten is; dat is dus de economische kant. Drie: het is iets waarmee je je positie kunt innemen in een wereld die onrustig is en waarin je dus een positie moet hebben, al is het maar om daarmee een onderhandelingspositie te hebben in zaken waarbij je ook een eenzijdige afhankelijkheid naar andere delen hebt.

Weerbaarheid, groeikansen en onderscheidend vermogen in de basis; dat is dus waar nu die vier domeinen gedefinieerd zijn. Dat gaat dus verder dan alleen maatschappelijke opgaves. Net als u herken ik dat er onwijs veel ruimte zit in die domeinen. Tegelijkertijd voelen wij volgens mij allemaal dat wij, naar de toekomst kijkend, ook niet te restrictief willen zijn.

Hoe doe je dit nou precies? Ik ga daar nog een keer goed over nadenken, dit debat gehoord hebbend, maar ik ga mij hier vooral ook over laten challengen door mensen uit het veld waar het NADI over gaat, namelijk over die hooginnovatieve wereld.

Wat mij betreft zou dit de afsluiting kunnen zijn, voorzitter.

De voorzitter:

Dank je wel, minister. Dat lijkt het geval te zijn. Er is een tweeminutendebat aangevraagd door de heer Schenk. Dat wordt straks dus naar de Griffie plenair doorgeleid.

Er zijn een aantal toezeggingen gedaan. Ik neem ze met u door.

- De minister van Economische Zaken en Klimaat zegt toe aan het eind van het jaar de Kamer per brief te informeren over de omgang met intellectueel eigendom bij het NADI en de geleerde lessen daarover vanuit SPRIND.
- De minister van Economische Zaken en Klimaat zegt toe aan het eind van het jaar de Kamer per brief te informeren over hoe de samenhang tussen het NADI en DIOA vorm zal krijgen. Daarbij betreft de minister de stand van zaken van het onderzoek naar eventueel benodigde aanpassingen en aanbestedingsregels om

- launching customerschap mogelijk te maken. Ook betreft de minister een terugkoppeling van de inspanning om vanuit andere departementen maatschappelijke uitdagingen en bijbehorende financiële middelen te koppelen aan het NADI.
- De minister van Economische Zaken en Klimaat zegt toe aan het eind van het jaar de Kamer per brief te informeren over inzicht in de wijze van evaluatie en beoordeling van activiteiten van het NADI en hierbij de lessen uit andere ARPA-instellingen te betrekken.

Het kan volgens mij ook in één brief.

Minister **Herbert**:

Ja.

De **voorzitter**:

Maar het gaat in ieder geval om deze drie punten, om één brief voor het einde van het jaar met al deze inhoud.

Dan dank ik iedereen voor het prettige debat. Dank aan de mensen op de publieke tribune en de mensen thuis. Ik beëindig deze vergadering.

Sluiting 21.16 uur.